



**ŞÂFÎ MEZHEBİNE GÖRE İBADETLERDE  
İHTİYAT UYGULAMASI**

**Burhan DEMİR**

**Yüksek Lisans Tezi  
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı  
Prof. Dr. Ali İhsan PALA  
2024  
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.  
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Burhan DEMİR

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE İBADETLERDE İHTİYAT  
UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ  
Prof. Dr. Ali İhsan PALA

ERZURUM-2024



**TEZ BEYAN FORMU**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

**BİLDİRİM**

*Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Şafiî Mezhebine Göre İbadetlerde İhtiyat Uygulaması” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.*

Gereğini bilgilerinize arz ederim \*.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

23.01.2025

**Burhan DEMİR**

Aslı Islak İmzalıdır

\* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....  
**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

**Çeşitli ve Son Hükümler**

**Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

**(2)** Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

**Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1)** Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

**(2)** Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.



# SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

## Graduate School of Social Sciences

### TEZ KABUL TUTANAĞI

#### SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ali İhsan PALA danışmanlığında, Burhan DEMİR tarafından hazırlanan bu çalışma 27/12/2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

<b>Başkan</b> : Prof. Dr. Ali İhsan PALA	<b>İmza:</b> Aslı Islak İmzalıdır
<b>Jüri Üyesi</b> : Doç. Dr. Emrullah DURLU	<b>İmza:</b> Aslı Islak İmzalıdır
<b>Jüri Üyesi</b> : Dr. Öğr. Üyesi Yahya MACİT	<b>İmza:</b> Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN  
Enstitü Müdürü  
Aslı Islak İmzalıdır

## İÇİNDEKİLER

<b>ÖZET</b> .....	<b>III</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>IV</b>
<b>KISALTMALAR DİZİNİ</b> .....	<b>V</b>
<b>ÖNSÖZ</b> .....	<b>VI</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>I. KONUNUN AMACI VE KAPSAMI</b> .....	<b>1</b>
<b>II. KONUNUN ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE PLANI</b> .....	<b>1</b>
<b>III. İHTİYAT KAVRAMININ MAHİYETİ VE İBADETLERDEKİ YERİ</b> .....	<b>3</b>

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### TAHARET, NAMAZ VE ORUÇ İBADETLERİNDE İHTİYAT

<b>1.1. TAHARET MESELELERİ</b> .....	<b>6</b>
1.1.1. Güneşte Isınmış Suyun Kullanımı.....	6
1.1.2. Suyun Temiz veya Necis Olma Meselesi.....	9
1.1.3. Akıcı Kanı Olmayan Hayvanlar Meselesi.....	11
1.1.4. Meni Meselesi .....	13
1.1.5. Oturarak Uyumak Meselesi.....	14
1.1.6. Kadının Saçına Dokunmakla Abdestin Bozulma Meselesi.....	17
1.1.7. Abdeste Besmele İle Başlamak Meselesi .....	18
1.1.8. Abdestte İstinşak ve Mazmaza Meselesi.....	19
1.1.9. Taharetle İlgili Diğer Meseleler .....	21
<b>1.2. NAMAZ MESELELERİ</b> .....	<b>23</b>
1.2.1. Cemaatle Namaz Kılmanın Hükümü Meselesi .....	24
1.2.2. Yolcunun Namazı Kısaltma Mesafesi Meselesi.....	27
1.2.3. Akli Örtün İlacı İçtikten Sonra Namazın Kaza Edilmesi Meselesi .....	29
1.2.4. Özürsüz Olarak Tek Başına Namaz Kılmak Meselesi .....	31
1.2.5. Namazla İlgili Diğer Meseleler .....	32
<b>1.3. ORUÇ MESELELERİ</b> .....	<b>35</b>
1.3.1. Hilalin Görülme Meselesi .....	35
1.3.2. Oruçlunun Hacamat Yaptırması Meselesi.....	37
1.3.3. Oruçlu Kimsenin Eşini Öpmesi Meselesi .....	38

1.3.4. Ramazan Günü Eşiyle Cinsel İlişkiye Girmenin Kefaret Gerektirmesi Meselesi.....	39
1.3.5. Yolculukta Oruç Tutmak Meselesi.....	40
1.3.6. Oruçla İlgili Diğer İhtiyatı Tercihler .....	42

## İKİNCİ BÖLÜM

### ZEKÂT, HAC VE DİĞER İBADETLERDE İHTİYAT

<b>2.1. ZEKÂT MESELELERİ .....</b>	<b>44</b>
2.1.1. Ağaçtaki Meyvenin Tahmin Edilmesi Meselesi .....	44
2.1.2. Fıtır Sadakasının Vakti Çıktıktan Sonra Fakir Kimsenin Ödeme Meselesi.....	46
2.1.3. Devenin Zekâtı Meselesi .....	47
2.1.4. Zekâtla İlgili Diğer İhtiyatı Tercihler .....	50
<b>2.2. HAC MESELESİ .....</b>	<b>51</b>
2.2.1. İhrama Girdikten Sonra Buluş Çağına Girmiş Çocuğun veya Azat Edilmiş Kölenin Kan Dökmesi (Kurban kesmesi) Meselesi .....	51
2.2.2. Şeytan Taşlamayı Terk Etme Meselesi .....	53
2.2.3. İhramlıyken Avlanmanın Kefareti Meselesi .....	54
2.2.4. Tavafta Müvalat Meselesi .....	55
2.2.5. Umrenin Hükmü Meselesi .....	57
2.2.6. Hacla ilgili Diğer İhtiyatı Tercihler.....	58
<b>2.3. DİĞER MESELELER.....</b>	<b>60</b>
2.3.1. Ehl-i Kitabın Kurban Kesmesi Meselesi .....	60
<b>SONUÇ.....</b>	<b>62</b>
<b>KAYNAKLAR .....</b>	<b>63</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>70</b>

## ÖZET

## YÜKSEK LİSANS TEZİ

## ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE İBADETLERDE İHTİYAT UYGULAMASI

Burhan DEMİR

Danışman: Prof. Dr. Ali İhsan PALA

2024, 70 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ali İhsan PALA

Doç. Dr. Emrullah DURLU

Dr. Öğr. Üyesi Yahya MACİT

Bu çalışma, ibadetler alanında ihtiyat uygulamalarını konu edinmektedir. Bu çerçevede konu Şafii mezhebiyle sınırlandırılmıştır. Gerektiğinde diğer görüşlere de yer verilmiştir. Konunun temel amacı, kendisine sıklıkla atıflar yapılan ihtiyat kuralının ibadetlerdeki etkisini Şafii mezhebi örneğinde gerekçeleriyle birlikte ortaya koymaktır. İhtiyati davranış, kişinin dini ve hukuki sorumluluklarını tam olarak yerine getirebilmesi için belirsizlik ve şüphe durumlarında tedbirli davranmasını ifade eder. İnsan hayatında karşılaşılan olaylar ve durumlar her zaman siyah ve beyaz olmayabilir. Zaman zaman gri alanların bulunması büyük ölçüde eşyanın tabiatında var olan bir olgudur. Böylesi durumlarda Müslüman bireyin Allah'a karşı dini/hukuki sorumluluklarını tam olarak yerine getirmiş olmanın rahatlığına erişmesi için bunu sağlayacak tarzda ihtiyatlı davranmanın dinen ve hukuken lüzumuna vurgu yapılmıştır. Çalışmada tümevarım ve tümdengelim yönteminin yanı sıra tahlil yöntemi uygulanmıştır. İhtiyatın ana sebebinin şüpheli durumlar olduğu, bu durumlarda ihtiyatlı davranmanın gerekliliği hususunda bütün fukahânın aynı kanaatte olduğu, fakat her şüpheli durumda uygulanıp uygulanmayacağı hususunda farklı yaklaşımları olduğu, Diğerlerinde olduğu gibi Şafii mezhebinde de ibadetler konusunda ihtiyata önem verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İslam, Fıkıh, Hukuk, Hüküm, Şâfi'î, Mezhep, İbadet, İhtiyat.

**ABSTRACT****MASTER THESIS****ACCORDING TO THE SHAFI'I SECT, THE PRACTICE OF PRUDENCE IN WORSHIP****Burhan DEMİR****Advisor: Prof. Dr. Ali İhsan PALA****2024, 70 Pages****Jury: Prof. Dr. Ali İhsan PALA****Assoc. Prof. Dr. Emrullah DUMLU****Assist. Prof. Dr. Yahya MACİT**

This study focuses on the application of prudence in the context of worship, particularly within the Shafi'i school of thought, while also referencing other views when necessary. The main goal is to elucidate the impact of the principle of prudence in worship practices as exemplified by the Shafi'i school, along with the reasons behind it. Prudent behavior involves acting cautiously in situations of uncertainty and doubt to fully meet one's religious and legal responsibilities. Since life events are not always clear-cut, it is emphasized that a Muslim should act prudently to achieve peace of mind by fulfilling their religious and legal duties to God. The study employs inductive, deductive, and analytical methods. It concludes that the primary reason for prudence is the presence of doubtful situations, and all jurists agree on the necessity of cautious behavior in such cases. However, there are varying approaches regarding its application in every doubtful situation. Like other schools, the Shafi'i school also places significant importance on prudence in worship practices.

**Keywords:** Islam, Fiqh, Law, Ruling, Shafi'i, School, Worship, Prudence

**KISALTMALAR DİZİNİ**

<b>b.</b>	: Baskı
<b>b.</b>	: İbn
<b>b.y.y.</b>	: Baskı yeri yok
<b>bk.</b>	: Bakınız
<b>C.</b>	: Cilt
<b>çev.</b>	: Çeviren
<b>DİA</b>	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
<b>h.</b>	: Hicrî
<b>Hz.</b>	: Hazreti
<b>r.a</b>	: Radıyallahu Anh
<b>S.</b>	: Sayı
<b>(s.a.v.)</b>	: Sallallahu aleyhi ve selem
<b>ss.</b>	: Sayfaları arası
<b>thk.</b>	: Tahkik eden
<b>ts.</b>	: Tarihsiz
<b>üniv.</b>	: Üniversitesi
<b>v.</b>	: Vefat
<b>vb.</b>	: ve benzeri
<b>yay.</b>	: Yayınlar

## ÖNSÖZ

İslam dininde gerek ibadet alanında olsun gerekse muamelatta olsun Allah'a karşı sorumlulukların yani kulluk görevinin mümkün olan en iyi seviyede yerine getirilmesi esastır. Hayatın hemen hemen bütün alanlarını kuşatan din, bunu farzlar/emirler, haramlar/yasaklar, menduplar/sünnetler ve mübahlar şeklindeki hükümlerle gerçekleştirmektedir. Hayatın içerisinde zaman zaman karşılaşılabilen kimi belirsiz durumların varlığı sebebiyle kesin bir hükme varılamadığı zamanlarda sözünü ettiğimiz kulluğu en ideal seviyede yapabilmek adına yani sorumluluktan yakinen çıkmak için ihtiyatlı davranmanın gereğine vurgu yapılmıştır.

Bu düşünceden yola çıkarak danışmanıyla yaptığımız istişare sonucunda, kulluğun önemli manevi sorumluluk alanı olan ibadetlerde ihtiyat kuralının uygulanışını ve etkisini öğrenmek ve ortaya koymak maksadıyla çalışmaya karar verdik. İbadetler kısmını mezheplerin tamamı açısından incelemek tezin sınırlarını aşacağından Şafii mezhebiyle sınırlandırdık.

Beni bu araştırmaya yönlendiren ve yardımlarını, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Ali İhsan PALA'ya saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezimi okuyup tenkit ve önerileriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Emrullah DUMLU ve Dr. Öğr. Üyesi Yahya MACİT hocalarıma da teşekkür ediyorum.

**Erzurum-2024**

**Burhan DEMİR**

## GİRİŞ

### I. KONUNUN AMACI VE KAPSAMI

Fıkıh literatüründe önemli yere sahip olan ihtiyat kavramı kısaca kişinin/kulun hukuki ve dini/uhrevi sorumluluktan tam olarak çıkmasını sağlayacak şekilde tedbirli davranmasını ifade etmektedir.<sup>1</sup> Başlıca gerekçesi çoğu kere kişi iradesi dışında vaki olan belirsizlik/şüphe durumudur. Bir kısmı hükmün delilinde bir kısmı da hayatın tabii akışı içinde olayların mahiyetinden kaynaklanan belirsizlik durumları dini hükümlerde lehte tedbirli olmayı gerektirmiştir. Bu sebeple mezhep farklılığı olmaksızın bütün ekollere ait literatürde sıklıkla hükümlere mesnet kılınmıştır. Özellikle Allah ile kul arasında özel münasebeti simgeleyen ibadetlerin uhrevi boyutunun daha fazla olması ve bundan dolayı da daha hassasiyet gerektirmesi sebebiyle bu alanda ihtiyat uygulamalarının oldukça yoğun biçimde mevcut olduğunu görüyoruz. Buna göre tezimizin temel amacı bu alandaki ihtiyat uygulamalarını belirleyerek gerekçelerini tahlil etmek ve gerekçelerin değişmesi halinde ibadetlere ilişkin ihtiyata mebni hükümlerde değişimin olup olamayacağını tespit etmektir. Bilindiği üzere fıkıh literatürünün bir yandan çeşitli mezheplerin bilgilerini içeriyor olması bir yandan da asırların zengin birikimini barındırıyor olması sebebiyle oldukça geniştir. Mezhep farklılıklarını ve ihtiyatın fıkıhın her konusunda etkili olmasını da dikkate aldığımızda konunun yüksek lisans tez çalışması kapsamını aştığını görmekteyiz. Bu sebeple çalışmamızı konu bazında sadece ibadetler alanıyla, mezhep bazında da ülkemiz insanlarının bir kısmının takip ettiği Şâfiî mezhebiyle sınırlandırdık. Tezimizin başlığı her ne kadar Şâfiî mezhebiyle sınırlı ise de okuyucunun meseleler hakkında ki diğer görüşleri de görmesi kendisine katkı sağlayıcı olması düşüncesiyle diğer mezhep görüşlere de yer verdik.

### II. KONUNUN ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE PLANI

Yüce Allah insanı en güzel şekilde yaratmış onu diğer canlılardan değerli kılan akli vermiştir. Evrende ve dünyada ne varsa insanın hizmetine sunmuştur. Bunun

---

<sup>1</sup> Ensârî, Şeyhu'l-İslâm Ebû Yahyâ Zekeriyya b. Muhammed, *Esna'l-Metâlib* fi Şerhi Ravdi't-Tâlib, Thk.: Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, I, 485; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 145.

karşılığında insandan sadece kendisine kulluk etmesini istemiştir. Bu doğrultuda evrensel yasalar ve ilahi kanunlar ortaya koymuştur. İnsanın akıllı olması hasebiyle ilahi hükümler karşısında onu sorumlu tutmuştur. İmtihan için yaratılan, dini hükümlere muhatap olan insan fitratı gereği her zaman tedbirli olmaya çalışmıştır. Son din olarak insanlığa gönderilmiş olan İslam dinine ait birikimler gözden geçirildiği zaman ihtiyatın ne kadar kaçınılmaz olduğu rahatlıkla görülecektir. Kur'an'ı Kerimde ve sünnette açıklanmış konular olduğu gibi açıklanmamış (belirtilmemiş) konular da vardır. Açıklanmış konuların bazıları ise istenilen açıklıkta olmamıştır. Hatta müteşâbih ayetlerin anlaşılabilmesi sebebiyle bir çeşit belirsizlik (*iştibâh*) oluşmuştur. Müçtehitler iştibâh durumlarında ilahi muradı tespit etmede tereddüde düşebilmektedirler. Bu da kulluk sorumluluğundan çıkmayı sağlamak için bunu sağlayacak tarzda ilgili meselenin lehinde olacak şekilde ihtiyati hüküm vermeyi gerekli kılmaktadır. İbadetler söz konusu olduğunda bu yöntem daha fazla başvurulmaktadır. Fıkhın tamamında bu kaideye yapılan vurgular konunun ehemmiyetini ortaya koyduğu gibi ibadetlerdeki hassasiyetinde bu önemi perçinlediği söylenebilir.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup bu çerçevede çalışmamızın yapısı gereği ağırlıklı olarak tümevarım yöntemi yer yer de tümden gelim yöntemine başvurulmuştur. Bilgilerin kaynaklardan tespiti yapıldıktan sonra tasnife tabi tutulmuştur. Bilgilerin kullanılmasında salt aktarmayla yetinmeyerek değerlendirmeler yapılmıştır. İbadetlerle ilgili meseleler Şafii mezhebi özelinde incelenmiş fakat diğer görüşlere de yer verilmiştir. Hükümler salt olarak değil gerekçe ve delilleriyle ele alınmıştır. Yeri geldikçe güncel hususlara da değinilmiştir.

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte konunun amacı, kapsamı, önemi ve yöntemi gibi takdimine dair hususların yanında ihtiyat hakkında öz fikir verecek tarzda mahiyetine dair başlıkta kısaca bilgi verilmiştir. Tezimiz ibadetlerle sınırlı olduğu için konuları iki ana bölümde inceledik. Birinci bölümü taharet meseleleri ile sırf bedeni ibadet olan namaz ve oruç konularına tahsis ettik. İkinci bölümde ise hem mali hem de bedeni ibadet olma ortak noktasında birleşen zekât ve hac konuları ile kurban konularına ayırdık. Her iki bölümde de ana başlıklar altında belli başlı meseleleri ele alıp incelemeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise araştırma süresince elde ettiğimiz bilgilere ilişkin tespit ve değerlendirmeler yer verilmiştir.

### III. İHTİYAT KAVRAMININ MAHİYETİ VE İBADETLERDEKİ YERİ

Sözlükte dönüp dolaşmak, çevrelemek,<sup>2</sup> en sağlam olana tutunmak, bir şeyi korumak, kollamak, kuşatmak, sarmak, dikkatli ve tedbirli olmak gibi manalarda kullanılan<sup>3</sup> ihtiyat kelimesi aslı itibariyle, şüpheden, riskten korunmak, günaha düşmekten sakınmak, herhangi bir konuda ileriye düşünerek tedbirli olmak, ölçülü davranmak ve hissiyatını korumak anlamlarına gelmektedir.<sup>4</sup>

Furu fıkıh eserlerinde sıklıkla kullanılmasına ve kendine atıflar yapılmasına rağmen kavrama dair etraflıca bir tarifi yoktur. Bununla birlikte bazı eserlerde kimi unsurlarını yansıtan tanımlayıcı açıklamalar bulunmaktadır.<sup>5</sup> İhtiyat konusunda ülkemizde yapılmış ilk bilimsel çalışmayı yapmış olan Ali İhsan Pala mezkûr tanımlamaları zikredip kritik ettikten sonra onlardaki eksiklikleri de dikkate alan bir ihtiyat tarifi yapmıştır. Biz çalışmamız açısından yeterli olacağını düşündüğümüz bu tarifi izahıyla birlikte vermekle yetineceğiz.

Pala ihtiyat kavramı için şu tanımlı yapmıştır: “İhtiyat, İştibaha (belirsizliğe) konu olan meselede mükellefin, farz veya mendubun lehinde, haram veya mekruhunda aleyhinde olmak üzere hükümlerin delillerini kuşatıcı ve sorumluluktan kesin çıkmasını sağlayıcı tarzda, yapmak veya yapmamak şeklinde tutum sergilemesidir.”<sup>6</sup>

İhtiyatın altında yatan temel saik belirsizlik (*iştibâh*) durumudur ki belirsizliğin olduğu yerde şüphe/şek söz konusudur. Şüphenin vaki olduğu durumlarda amelin tam olarak yerine getirilmiş olduğundan emin olmak ve böylece uhrevi sorumluluktan kesin çıkmak için ihtiyati tutum öngörülmüştür.

İbadet; sözlükte, itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, alçak gönüllülük ve tapmak manalarına gelmektedir.<sup>7</sup> Bir dini terim olarak Fahreddin Râzî ibadeti: “Saygının en ileri derecesi” olarak nitelendirmiştir.<sup>8</sup> İbadet; İnsanın rabbinin büyüklüğü karşısında acizliğinin farkında olması ve rabbinin emirleri karşısında boyun eğmesi, ona

<sup>2</sup> İbn Faris, Ahmed b. Faris, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa*, Thk: Abdusselam Muhammed Harun, İttihadu'l-Kuttabi'l-'Arabi, b.y.y., 2002, II, 120.

<sup>3</sup> Ali İhsan Pala, *İslam Hukukunda İhtiyat İlkesi*, Fecr Yayınları, Ankara 2009, 17.

<sup>4</sup> Pala, *İhtiyat İlkesi*, 17.

<sup>5</sup> Söz konusu açıklamalar için bk. Pala, *İhtiyat İlkesi*, 17 vd.

<sup>6</sup> Pala, *İhtiyat İlkesi*, 24.

<sup>7</sup> Sinanoğlu, Mustafa, “ibadet” maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, XIX, 233-235.

<sup>8</sup> Razi, *Mefâtihu'l-Çayb*, XIV, 159.

teslim olması ona tazimde bulunması, o'nun hoşnutluğunu kazanmak için ortaya koyduğu tutum ve davranışlardır. Ali İhsan Pala'nın ifadeleri ibadetin bu yönünü ortaya koymaktadır: “İbadet kavramının içeriğini oluşturan tüm öğeler, zihin ve kalbin samimi teslimiyetinin yanı sıra, namaz, oruç gibi bazı özel hareketlerle de bedeninin bu teslimiyeti somut olarak göstermesiyle olur. Bu anlamda ibadetler özel önemi haizdir. Bu sebeple fikhî düşünceye göre onlara hâkim olan en temel hususiyet “ta‘abbudî”liktir.”<sup>9</sup>

İnsanı en güzel şekilde yaratan Allah, kendisine de en güzel şekilde ibadet edilmesini istemiştir.<sup>10</sup> Çünkü Müslüman bir insanın teslimiyetini en güzel gösterdiği yer ibadettir. Vazifelerin en üstün ve en yücesi olan ibadette insan ne kadar hassas ve özenli davranırsa rabbi karşısında o kadar yücelir ve olgunlaşır.

Din, en yalın haliyle Allah'a inanma ve O'na ibadet etme olduğundan inanç ve ibadet sistemleri dinin asli unsurlarını meydana getirir. Bu nedenle ibadetleri ifa ile ilgili mükellefte oluşacak en ufak bir şüphede ihtiyata başvurularak işin sağlama alınması âlimler tarafından da benimsenmiş ve bu düşünceden hareketle pek çok ihtiyati hüküm ortaya konmuştur.

Fıkıh kitaplarında ibadet kısımları incelendiğinde genellikle fakihlerin kullandığı bir tabir vardır. “*İbadetlerde ihtiyatı almak bir asıldır.*”<sup>11</sup> Aslında ibadetlerde ihtiyatlı olmanın gerekliliği onların ta‘abbudî oluşuyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü ta‘abbudî; “Aklın alanına girmeyen, akılla tam olarak anlaşılmayan Şari'in kendileriyle neyi amaçladığı gizli kalmış hükümlerdir.”<sup>12</sup>

Hangi mezhebe mensup olursa olsun genel olarak bütün fakihler ibadetlerle ilgili meselelerde ihtiyati tutumun altını çizmişlerdir. Bu cümleden olarak Şâfiî mezhebinde de ihtiyata özel önem atfedilmiş olup ibadetlerde bu özen biraz daha öne çıkmıştır. Nitekim İmam Şâfiî bizzat kendi eserlerinde bu tutumunu ortaya koymuştur.<sup>13</sup> Beğavî

<sup>9</sup> Pala, *İhtiyat İlkesi*, 169.

<sup>10</sup> Zariyat, 56.

<sup>11</sup> Ebu Muhammed b. Muhammed Gazali, *el-Mustasfa*, Thk.: Muhammed Süleyman el Eşkar, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1997, I, 53; Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Serahsi, *Usulu's-Serahsi*, Thk.: Ebu'l-Vefâ el Efgânî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ts., I, 52; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdullaziz İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut 2000, II, 366.

<sup>12</sup> Abdullah Kahraman, *İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği [İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi Açısından İbadet ve İbadet (Taabbudî) Hükümler]*, Akademi Yayıncılık, İstanbul 2002, 8.

<sup>13</sup> Bk. Şâfiî, Muhammed b. İdris, “*el Üm*”, Thk., Rifat Fevzi, Abdülmüttalib, Daru'l Vefâ, Mısır 2011, I, 3.

onun fihki tutumundan bahsederken onlardan birinin de ibadetlerde ihtiyatı dikkate alması olduğunu ifade etmektedir:<sup>14</sup> alışmamızın konusunu da bu mezhebin ihtiyat prensibini ibadetlerde uygulamalarını gösteren meseleler teşkil etmekte olup ilgili bölümlerde ele alınmıştır.



---

<sup>14</sup> Muhyissünne Ebû Muhammed Elhüseyin b. Mes'ûd Beğavî, *et-Tehzîb fî fihki'l-İmam eş-Şâfi'i*, Thk.: Adil Abdulmevcut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, I, 137.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### TAHARET, NAMAZ VE ORUÇ İBADETLERİNDE İHTİYAT

#### 1.1. TAHARET MESELELERİ

İslâm dini, Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde ve sünnetinde temizliğe büyük önem vermiştir. Genel anlamda temizlik ve ibadet amaçlı temizlikle ilgili birtakım prensipler getirilmiştir. İslâm kültüründe genel anlamdaki temizlik ile ibadet amaçlı temizlik birbirini tamamlar ve birlikte bir anlam ifade eder. Temizlik, ibadetleri yerine getirmede ön şart ve hazırlık safhası kabul edilmiş bu nedenle de ibadet konularının başında yer almıştır. Öyle ki namaz, oruç ve hacla ilgili pek çok hüküm öncelikle temiz olma şartına bağlanmıştır.

“Sözlükte “temizlenmek, arınmak” manasındaki *tahâret (tuhr)* terim olarak “maddî kiri (necâset, hades) veya manevi pislîği (hades) gidermek” anlamına gelir, isim olarak “temizlik” demektir.”<sup>15</sup>

Şâfiî mezhebi müçtehitlerinden İmam Nevevî temizliği şöyle tanımlar: "Temizlik, hadesin (abdestsizlik, cünüplük ve kadınların özel hallerinin) veya necasetin ya da mana ve şekil bakımından bunlara benzeyen şeylerin giderilmesidir."<sup>16</sup>

Temizlik konularıyla ilgili olarak ihtiyat yapılması gerekli görülen meselelerden bazıları şunlardır.

##### 1.1.1. Güneşte Isınmış Suyun Kullanımı

Güneşte ısıtılan suyun kullanımı hakkında âlimler ihtilafa düşmüşlerdir. Bunun sebebi ise bazı hadis kaynaklarında güneşte ısınan suya ilişkin delil olarak rivayetler bulunmasıdır. Bu suyun kullanımını mekruh görenlerin delilleriyle değerlendirelim;

Hz. Ayşe'nin rivayetine göre kendisi güneşte su ısıtırken peygamberimiz yanına gelmiş ve şöyle demiş: "*Ya Hümeyrâ! Böyle yapma. Çünkü bu (güneşte ısınan su) barasa (alaca hastalığına) maruz bırakır.*"<sup>17</sup>

<sup>15</sup> Salim Ögüt, “Taharet” maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, 382-385.

<sup>16</sup> Ebu Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref Nevevî, “*el Mecmu‘ Şerhu'l Mühezzeb*”, Thk.: Mahmud Matruhi, Daru'l Fikr, Beyrut 1997, I, 123.

Hiz. Ayşe'den gelen rivayete göre: ‘‘Rasulullah (s.a.v.) güneşte ısınmış su ile abdest almaktan veya onunla yıkanmaktan nehyetmiştir. Rasulullah, bu (güneşte ısınan su ile abdest almak veya yıkanmak) barasa (alaca hastalığına) maruz bırakır.’’<sup>18</sup>

Bu rivayetlerde peygamber efendimizin (s.a.v.) güneşte su ısıtan Hiz. Ayşe'ye rastladığını ve böyle yapmamasını bunun alaca hastalığına sebep olduğunu belirtmiştir. Yine başka senetle gelen rivayetlere bakacak olursak;

Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayet ise; ‘‘Ömer (r.a.) güneşte ısınan su ile yıkanmayı kerih görmüş ve bu durumun baras hastalığına neden olduğunu söylemiştir.’’<sup>19</sup>

Hiz. Enes b. Malik'ten konuyla alakalı olarak gelen rivayet ise; ‘‘Rasulullah (s.a.v.)'in, güneşte ısıtılan su ile yıkanmalarını emretmiş ve bunun alaca hastalığına sebep verdiğini, söylemiştir.’’<sup>20</sup>

Bu rivayetlere bakarak güneşte ısınan suyun kullanımını mekruh görenlerin aradıkları şartlar farklılık göstermektedir.

Suyun güneşte ısıtmak kastıyla hareket edilmesi halinde, suyun konulduğu kap ve bulunulan belde ayırımı yapılmaksızın güneşte ısınan suyun kullanımını mekruh görürler.<sup>21</sup>

Başka bir görüşe göre, güneşte ısınan suyun kullanılmasında kastı şart koşmazlar. Kastın olup olmaması önemli değildir. Hangi belde ve kapta olursa olsun suyun güneşte ısınması halinde onun kullanımını mutlak mekruh sayarlar.<sup>22</sup>

Güneşte ısınan suyun kullanımını mekruh görülmekle birlikte, güneşte ısıtma kastı aranmaz. Güneşte ısıtma işleminin sıcak beldede olması ve suyun ısındığı kabın, çekikle

<sup>17</sup> Dârekutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü Darekutnî*, Beyrut 1966, I, 38.

<sup>18</sup> Dârekutnî, *Sünen*, I, 38.

<sup>19</sup> Muhammed b. İdris Şâfî, ‘‘*el Um*’’,Thk., Rifat Fevzi, Abdülmüttalib, Daru'l Vefâ, Mısır 2011 ,Cilt I, S. 3; Dârekutnî, *Sünen*, I, 39.

<sup>20</sup> Ebu Cafer Muhammed b. Ömer Ukayli, *Duaîfâu'l-Ukayli*, Beyrut 1984, II, 76.

<sup>21</sup> Nevevî, *el-Mecmû' I*, 131; İbn Müflih, Şemsuddin Muhammed b. Müflih, *el-Mübdî'*, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut 1980, I, 38.

<sup>22</sup> Şafî, *el-Üm*, I, 3; Nevevî, *el-Mecmû' I*, 131; İbn Müflih, *el-Mübdî'*, I, 38.

dövülmek suretiyle madenden yapılan parçacıklar döken kaplar olması gerekir. Kabin kapağının kapalı olması aranmaz.<sup>23</sup>

Güneşte ısınan suyun kullanımını mekruh sayarlar. Fakat bunun için doktor şartını koşarlar. Şayet doktorlar, bu suyu kullananın alaca hastalığına yakalanacağını söylüyorlarsa mekruh, alaca hastalığına yakalanmayacağını söylüyorlarsa kullanımının serbest olduğu görüşünü belirtirler.<sup>24</sup>

Güneşte ısınan su ile ilgili yukarıda verdiğimiz rivayetler onun kullanımına ilişkin hükmü belirlemede önemli rol oynamaktadır.

Güneşte ısıtılan suyun kullanımını caiz görenler bu konuda gelen rivayetlerin uydurma veya zayıf kabul edilmesi, alaca hastalığına sebebiyet vermesinin günümüzde de doktorlar tarafından kesinlikle ispat edilmemiş olması, onun kullanılmasına sınırlama getirmeye yeterli görülmemektedirler. Bu sebeple güneşte ısınan suyun kullanılmasını mekruh görmezler caiz kabul ederler.<sup>25</sup>

İmamı Şâfiî yukarıda zikrettiğimiz Hz. Ömer isnadıyla gelen rivayeti ve kişinin sağlığını ön plana çıkararak güneşte ısıtılan suyun kişide alaca hastalığına sebep olacağından suyun kullanımını ihtiyaten caiz olmadığını mekruh olduğunu ifade etmiştir.<sup>26</sup>

İmamı Şâfiî'nin bu yaklaşımı hükme tabi olacak şer'i meselenin günün şartlarına bakılarak bu alanda ihtisas yapmış doktorların görüşlerine de başvurarak güneşte ısınan suya ilişkin hükümlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği prensibi ortaya çıkmıştır. Çünkü burada ihtiyata başvurmanın sebebi alaca hastalığı olup, olmama belirsizliğidir.

İslam hukukunda, doğrudan güneş altında ısıtılan suyun kullanımıyla ilgili yukarıda verdiğimiz gibi tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle bakır, demir gibi paslanabilen metal kaplarda, sıcak bölgelerde güneşte ısıtılan suyun kullanımı, sağlık açısından zararlı olabileceği endişesiyle mekruh (yapılması hoş görülme-yen) kabul edilmiştir. Bu uygulamanın, cilt hastalıklarına yol açabileceği düşünülmüştür.

<sup>23</sup> Ebu Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Vasît*, Thk.: Ahmed Mahmud İbrahim, Daru's-Salam, Kahire 1996, I, 132; Nevevî, *el-Mecmû'* I, 131.

<sup>24</sup> Nevevî, *el-Mecmû'* I, 131.-132;

<sup>25</sup> Nevevî, *el-Mecmû'* I, 130-131; İbn Müflih, *el-Mübdî'*, I, 37.-38;

<sup>26</sup> Şafiî, *el-Üm*, II, 7.

Ancak günümüzde kullanılan güneş enerjisi sistemleri farklı bir yapıya sahiptir. Bu sistemlerde su, genellikle kapalı devrelerde ve paslanmaz malzemeler kullanılarak ısıtılır. Dolayısıyla, modern güneş enerjisi sistemleriyle ısıtılan suyun kullanımı sağlık açısından bir risk oluşturmaz ve dini açıdan da sakıncalı değildir. Bu nedenle, bu tür sistemlerle ısıtılan suyu abdest, gusül ve diğer temizlik amaçları için kullanmak kanaatimizce sakınca olmaz.

Özetle, modern güneş enerjisi sistemleriyle ısıtılan suyu kullanmakta dini bir sakınca bulunmamakla birlikte ihtiyatı ortadan kaldırır.

### 1.1.2. Suyun Temiz veya Necis Olma Meselesi

İslam bilginleri suyun temiz ve temizleyici olduğu konusunda görüş birliği içerisindeyler. Lakin İslam âlimleri necis olan veya necis olmayan suyu tespit etme hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bunun sebebi ise aşağıda vereceğimiz hadis rivayetlerinden kaynaklanmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e içerisine hayvanların girdiği suyun hükmünü sordular. Peygamberimiz: *"Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."*<sup>27</sup> Aynı şekilde başka bir rivayette ise peygamberimiz *"Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez."*<sup>28</sup> diye cevap vermiştir.

Bu rivayetlere bakarak suyun temiz veya necis olma hususundaki ihtilafları şu şekildedir:

Zâhiriler, *"Su muhakkak ki temizdir; onu hiçbir şey pislemez."* rivayetine bakarak suyun mutlak surette, temiz olduğu görüşündeyler. Hatta içine düşen necâset sebebiyle rengi, tadı veya kokusu değişse bile necîs olmadığını savunmuşlardır.<sup>29</sup>

Mâlikîler ise *"Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez."* rivayetine bakarak; "Su az olsun çok olsun temizdir, fakat içine karışan pislik hasebiyle suyun üç özelliğinden birini değiştirirse ancak o zaman su pis olur."<sup>30</sup> diye savunmuşlardır.

<sup>27</sup> Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş,,as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beytu efkâru'd-devliyye, Riyâd 1999, Tahâret, 33.

<sup>28</sup> Ebû Dâvûd, Tahâret, 34.

<sup>29</sup> Ebu'l-Ulâ Muhammed Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, Thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Dâru'l-fikir, Beyrut ts., I, 208.

Hanefî ve Şâfiîlere göre ise, bu durum, suyun miktarına göre değişmiştir. Az suyu pislik mutlaka necis eder; çok su ise, renk, koku ve tat gibi üç özelliğinden biri bozulmadıkça pislenmez. Ancak Hanefilerle Şâfiîler, çok suyun miktarını tayin hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Hanefilere göre; “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez.” hadisin genelini re’y ve ictihad ile tahsis etmişlerdir. Su büyük olur da suyu hareket ettirdiğimizde su dalgaları bir taraftan diğer tarafa kadar ulaşmaz ise bu su büyük sudur. İçine düşen pislik suyu necis yapmaz. Eğer suyu hareket ettirdiğimizde dalgalar bir ucundan diğer ucuna ulaşırsa bu küçük sudur. İçine pislik düşerse o sudan abdest alınmaz.<sup>31</sup>

Şâfiîler ise, “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez.” hadisini “kulleteyn” hadisi ile tahsis etmişlerdir. Bu rivâyete göre su iki kulle miktarı olursa rengi, tadı veya kokusu değişmedikçe necîs olmaz; ancak iki kullenden az olursa üç vasfından biri değişirse bile necîs olur.<sup>32</sup>

Hanefî âlimlerinden olan Tahâvî (321/933) kullenin herkesçe bilinen ve kabul edilen bir miktarı olmadığı, örfen su kabının büyüğüne de küçüğüne de kulle dendiği için, hadisle miktar tayini yapmanın mümkün olmadığını ve bu yüzden söz konusu hadisle amel etmediğini söylemiştir.<sup>33</sup>

İmamı Şâfiî iki kulle su miktarı hakkında şüphe etmiştir. İbn Cüreyc’in gözlemine göre iki kulle su, 2 hicaz kırbasına eşittir veya biraz daha fazlasına eşittir. Söz konusu bu fazlıktan şüphe edildiği için imamı Şâfiî ihtiyaten iki kulle suyun yaklaşık 2,5 kırabaya eşitleneceği belirtilmiştir.<sup>34</sup>

Sonuç olarak kullenin herkesçe bilinen bir miktarı olmadığı için âlimler arasında görüş ayrılığı olmuştur. Lakin suyun özelliğinden kaynaklanan bir bozulma veya insan sağlığına zarar veren durum söz konusu olduğunda bu suyun pis sayılması ve suyun

<sup>30</sup> Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî.*, I., 208; Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1986, I, 71.

<sup>31</sup> Serahsi Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, I-XXX, 1.b., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1980, 70.

<sup>32</sup> Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî.*, I., 208; Kâsânî, *Bedâiu's-Senâi* I., 71.

<sup>33</sup> Tahâvî, *Şerhu Me'ânî'l-Âsâr*, Thk. Muhammed Zehrî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak), Alemu'l-kutub, Beyrut 1994, I, 16.

<sup>34</sup> Şafi, *el-Üm*, II, 44; Nevevî, *el-Mecmû' I*, 11.

miktarı hususunda dönemin şartlarına, örf, kültür ve teknolojik gelişmelerle birlikte yeni ölçütler kullanmış olması ihtiyatı ortadan kaldıracaktır.

### 1.1.3. Akıcı Kanı Olmayan Hayvanlar Meselesi

Akıcı kanı olmayan haşere kapsamına giren hayvanların necis olup olmaması hususunda fakihler ihtilafa düşmüşlerdir. Bununla ilgili görüşleri ve delil olarak gösterilen hadis rivayetlerini vererek konuyu açıklayalım.

Akıcı kanı olmayan bir hayvan yiyecek ve içeceklerden birine düşerse o şeyi necis yapmaz. Bu görüş Hanefiler<sup>35</sup>, Mâlikîler<sup>36</sup> ve Hanbelîlere<sup>37</sup> aittir.

Delilleri ise; Ebu Hureyre'nin rivayetine göre; "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Sizden birinizin (yemek) kabına sinek düşecek olursa, onu iyice batırın. Zira onun bir kanadında hastalık, diğerinde şifa vardır. O, içerisinde hastalık olan kanadıyla korunur."*<sup>38</sup>

Yine bir rivayette Hz. Selman-ı Farisî'den (r.a.) şöyle nakledilmiştir; "Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: 'Ey Selman içine kanı olmayan bir hayvanın düşüp öldüğü her türlü yiyecek ve içeceğin yenilip içilmesi helaldir.'<sup>39</sup>

Akıcı kanı olmayan hayvan öldükten sonra yenilmeyen hayvana kıyas yaparak şöyle denilmiştir: "Akıcı kanı olmayan bir hayvan yiyecek ve içeceklerden birine düşerse o şeyi necis yapar." Bu görüş ise Şâfiîlere aittir.<sup>40</sup>

Delilleri ise; Ebu Hureyre'den gelen şu hadis rivayetidir: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Sizden birinizin (yemek) kabına sinek düşecek olursa, onu iyice batırın. Zira onun bir kanadında hastalık, diğerinde şifa vardır."*

İmam Şâfiî bu hadiste peygamberimizin (s.a.v.) kanı akışkan olan hayvanın ölü bir şekilde batırılmasını emretmediğini ifade ederek ölüp ölmediği hususunda şüphede

<sup>35</sup> Melikü'l-Ulemâ Alâuddin Ebî Bekr b. Su'ûd Kasânî, *Bedâi'u's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2.b., Beyrut 1974, II, 62; Meğinani Ebu'l-Hasen Burhânuddin Ali b. Ebubekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mubtedî*, Mektebetü'l-İslâmiyye, I-II, İstanbul 1986, I, 22.

<sup>36</sup> Şihabuddin Ahmed b. İdris Karâfi, *ez-Zahira*, Thk.: Muhammed Hacci, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1994, I, 172.

<sup>37</sup> Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed el-Maksidi İbn Kudâme, *el Muğni*, Dar'ul Fikr, Beyrut 1985, I, 42.

<sup>38</sup> Buhari Ebu Abdillâh Muhammed b. ismâil b. İbrahim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Kahire 1958.

<sup>39</sup> Dârekutnî, *Sünen*, Taharet bölümü, Hd. no; 84

<sup>40</sup> Nevevî, *el-Mecmu' I*, 127.

bulunmuştur. Dolayısıyla ihtiyat gereği sinek sudan çıkarılması halinde ölmemiş ise suyun temiz olduğu hükmünü vermiş, eğer sudan çıkarıldığı vakit sinek ölmüş ise suyun necis olduğu hükmünü vermiştir.<sup>41</sup>

Günümüzde tıbbî olarak sineğin vücudunun bazı bölümlerinde hastalık sebebi olan mikropları taşıdığı bilinmektedir. Sineklerin bedenlerinde antibiyotik olduğu, bilimsel deneylerle anlaşılmıştır. Bir grup Avustralyalı araştırmacı Macquarie Üniversitesi, Biyoloji Bilimleri Bölümünde sineklerin çürük et, meyve ve gübre dâhil olmak üzere her türlü pisliğe karşı dayanıklı olduğu teorisinden yola çıkarak, sineklerin sahip oldukları bu anti bakteriyel özelliklerini farklı gelişim evrelerinde ortaya çıkarmak üzere çalışmalar yapmışlardır.<sup>42</sup>

Ayrıca Suudi Arabistan Qassim Üniversitesi, Medikal Mikrobiyoloji Bölümünde yapılan bir deneyin sonuçları, bunun bilimsel mantığını göstermiştir. Yapılan deney ve sonuçları şöyledir:<sup>43</sup>

**Kap 2,** Kültürlü su örneği steril su içeren kaptan alınmıştır ve kaba sinek düşmüştür. Sinek bu kabın içerisine batırılmamıştır. Kültür deneyi için kaptan alınan suda E Coli tipi Patojenik (mikrop üreten) bakteriyel çoğalma görülmüştür.

**Kap 1,** Kültürlü su örneği aynı kaynak kabından alınmıştır. Bu sefer sinek suya tamamen batırılmıştır. Kap 2'de görülen bakteriyel çoğalmanın tamamen kaybolduğu açıkça görülmüş. Kap 1'de çoğalan yeni bakteri Actinomyces (Aktinomiçes) olarak bilinir ve faydalı antibiyotikler bundan elde edilebilir. Bunun Kap 2'de bulunan bakteriyel çoğalmayı nasıl engellediği açıkça görülmüştür.

Görüldüğü gibi peygamber efendimizin (s.a.v.) tarafından asırlar önce küçük bir sineğin kanadında zehrin diğer kanadında ise panzehirin olduğunu tecrübî tıbbi bilginin olmadığı bir dönemde bildirilmiştir. Bu da kanı akışkan olmayan bir hayvanda pisliğin aksine anti bakteriyelin olduğunu gösteriyor. Lakin kişi bunlara rağmen şüpheden kurtulmak ve kalbinin tatmin olmasını istiyor ise ihtiyat gereği o şeyin necis olduğuna karar verebilir.

<sup>41</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 12.

<sup>42</sup> (<http://www.abc.net.au/science/articles/2002/10/01/689400.htm>)

<sup>43</sup> [http://www.idosi.org/wjms/11\(4\)14/9.pdf](http://www.idosi.org/wjms/11(4)14/9.pdf)

#### 1.1.4. Meni Meselesi

Meninin necis veya temiz olma hususunda fıkıh âlimleri ihtilafa düşmüştür. Bu görüşler şöyledir:

Hanefilere göre meni necistir.<sup>44</sup>

Delilleri ise; Hz. Aişe'den nakledilen hadistir. Hz. Ayşe peygamberimizin elbisesinde meni kuru ise ovuyormuş. Yaş ise yıkıyormuş.<sup>45</sup>

Mâlikilere göre meni mutlak şeklinde yaşı da kurusu da necistir. Yıkamak gerekir.<sup>46</sup>

Bu görüşü şu hadisle delillendirdiler: "Resûlullah (s.a.v.) meniyi yıkar sonra o elbise ile namaza çıkardı.<sup>47</sup>

Hanbelilere<sup>48</sup> ve Şâfiilere<sup>49</sup> göre meni temizdir. Meninin yıkanması veya kazınması müstehaptır.

Delilleri ise; Hz. Ayşe'nin rivayetine göre; "Resulullah (s.a.v.)'in elbisesinden meniyi kazıyor, sonra da Hz. Peygamber onunla namaz kılıyordu."<sup>50</sup> Diğer bir rivayete göre ise; "Üzerinden onu bir boya otu veya bezle sil. O ancak sümük ve tükürük gibidir."<sup>51</sup>

Şâfiilerde meni temizdir. Fakat meni elbiseye bulaştığı vakit diğer görüşleri de dikkate alarak ihtiyaten elbiseyi yıkamanın müstehap olduğunu söylemişlerdir.<sup>52</sup>

Meni meselesindeki ihtilafın sebebi Hz. Aişe (r.a.) kanalıyla farklı lafızlarla gelen hadis rivayetleridir. Aynı şekilde hadislerin sıhhat yönü de âlimlerin ayrılığa düştüğü sebeplerden biridir. Lakin burada âlimlerin çoğu meninin necis olduğu hükmü

<sup>44</sup> Abdülğani Meydani, *el-Lübab fi Şerhi'l Kitap*, Thk.:Mahmud Emin en-Nevevî, Daru'l Kitabi'l-Arabi, Beyrut Ts. I, 55; Ahmed b. Muhammed Tahtavi, *Hâşiye 'ala Meraki'l FelahŞerhi Nuri'l İzah*, el Matbau'l Kübra el Emriyye, Kahire 1900, 26.

<sup>45</sup> Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmi 'u's-Sahih*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330. Taharet bölümü

<sup>46</sup> İbn Rüşd, Ebu'l Velid, Muhammed b. Rüşd, *el-Hafid, Bidayeti'l Müçtehid ve Nihayetu'l Muktasid*, Tsh.: Halitel Attar, Daru'l Fikr, Beyrut 1995, I, 79.

<sup>47</sup> Müslim, *el-Câmi 'u's-Sahih*, Taharet bölümü Hd no; 105

<sup>48</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 79.-80.

<sup>49</sup> Nevevî, *el-Mecmû' I*, 47.

<sup>50</sup> Müslim, *el-Câmi 'u's-Sahih*, Taharet bölümü Hd no;108

<sup>51</sup> Dârekutnî, *Sünen*, Taharet bölümü

<sup>52</sup> Nevevî, *el-Mecmu' III*, 76.

yönündedir. İmam Şâfiî bu görüşleri dikkate alarak meni bulaşan elbiseyi ihtiyat gereği yıkamak gerekir hükmüne varmıştır. Sebebi ise ihtilaftan çıkmaktır.

### 1.1.5. Oturarak Uyumak Meselesi

Uykunun abdeste tesiri bakımından İslam âlimleri arasında ihtilaf olmuştur. Esasında uyku-abdest ilişkisinin ihtilafa mahal olmasının temel sebebi; uykunun abdesti bozmasına ilişkin nakledilen farklı doğrultudaki rivayetlerin temel alınması ve bunun yanında nasları yorumlamada sahip oldukları mezhebî yaklaşım ve metod farklılıklarının da eklenmesiyle, netice itibarıyla mezhep bazında benimsenen muhtelif görüşler ortaya çıkmıştır.

Kişi yatarak, dayanarak veya bir şeye yaslanarak az ya da çok uyuduğu takdirde abdesti bozulur. Bu görüş Hanefî mezhebince benimsenen görüştür.<sup>53</sup>

Bir başka görüşe göre, derin uyku uzun da olsa kısa da, mutlak surette abdesti bozar. Hafif uyku ise ister kısa olsun ister uzun, mutlak surette abdesti bozmaz.<sup>54</sup>

Sadece oturan ve ayaktaki kişinin hafif uykusu abdesti bozmaz. Derin uyku ise abdesti bozar. Hanbelî mezhebinde meşhur olan görüş budur.<sup>55</sup>

Yukarıda verdiğimiz görüşler uykunun abdestte tesirinde az ve çok uyku ayrımına gidilmiştir. Bunların delili ise şöyledir:

Sahih rivayete göre *Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuş: "Gözler makatın bağcığıdır. Kim uyursa abdest alsın!"*<sup>56</sup>

Hadiste anlatılmak istenen insan uyanık kaldıkça makatındaki bağlar gergindir. Lakin uyuduğu zaman makatındaki bağlar gevşer.<sup>57</sup>

Başka bir rivayette: "*Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, yolculukta veya yolcu olduğumuz zaman cünüplük hâli bunun dışındadır, (abdestli olarak giydiğimiz*

<sup>53</sup> Serahsî Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut ts., I, 78.

<sup>54</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Arefe Desûkî, *Haşiyetü'd-Desûkî alâ şerhi'l-kebîr*, yy. ts., I, 119.

<sup>55</sup> Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîli el-Makdisî, *el-Mukni'*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1414/1993, I, 19.

<sup>56</sup> Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas, *Süneni Ebu Davud*, Kitabut-tahare, hadis no:203

<sup>57</sup> Muhammed b. Ahmed Ayni, *Şerhi Süneni Ebu Davud*, I, 467.

*takdirde), büyük ve küçük abdest bozmak ile uyku uyumak gibi hallerde üç gün ve üç gece (yetmiş iki saat) mestlerimizi (çarıklarımızı) çıkarmamamızı emrederdi'*<sup>58</sup>

Öyle ki bu hadisler umum ifade eden hadislerdir. Bu rivayetleri hass yani tahsis eden hadis vardır ki, bu hadise bakarak âlimlerin çoğu hafif uykunun abdesti bozmayacağına yönelik delil olarak gösterilmiştir.<sup>59</sup>

Bu konuda Hz. Enes b. Malik (r.a.) şöyle rivayet etmiş; *"Resulullah (s.a.v.)'ın ashabı yatsı namazını beklerlerdi. (Uykudan dolayı) başları önlerine düşer, sonra da abdest almaksızın namaz kılarlardı."*<sup>60</sup>

Oturarak uyuyan kimsenin hafif ya da derin uyku ayrımı gözetmeksizin, abdesti bozulmaz. Şâfiî mezhebinde meşhûr olan görüştür.<sup>61</sup> Bu görüşle uykunun azı ve çoğuna bakmadan oturarak uyuyan kimsenin abdesti bozulmaz hükmüne varılmıştır. Delileri ise şunlardır:

Hz. Ali'den (r.a.) gelen rivayete göre: *"Gözler makatın bağcığıdır. Kim uyursa abdest alsın!"* Bu hadisin derin veya hafif uykuya değil her uyku için kast edilmiştir.<sup>62</sup>

Hz Safvan'dan (r.a.) gelen rivayet ise; *"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, yolculukta veya yolcu olduğumuz zaman cünüplük hâli bunun dışındadır, (abdestli olarak giydiğimiz takdirde), büyük ve küçük abdest bozmak ile uyku uyumak gibi hallerde üç gün ve üç gece (yetmiş iki saat) mestlerimizi (çarıklarımızı) çıkarmamamızı emrederdi"*

Bu hadiste az ve çok uyku ayrımı yapılmamıştır.<sup>63</sup>

Hz Enes (r.a.)'dan gelen rivayete göre: *"Resulullah (a.s.)'ın ashabı yatsı namazını beklerlerdi. (Uykudan dolayı) başları önlerine düşer, sonra da abdest almaksızın namaz kılarlardı."* Bu hadis ise oturarak uymanın abdesti bozmayacağına delil olarak gösterilmiştir.<sup>64</sup>

<sup>58</sup> Muhammed b. İsa Tirmizi, *es-Sünen*, thk: Ahmed Muhammed Şakir ve başkaları, Daru İhyai't Turasi'i Arabi, Beyrut ts, Kitabut-tahare, Hd. No:96

<sup>59</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 235.

<sup>60</sup> Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas, *Süneni Ebu Davud*, Kitabut-tahare, Hd. no:200

<sup>61</sup> Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 14; Şafi, *el-Üm*, II, 35.

<sup>62</sup> Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 19.

<sup>63</sup> Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 14.

<sup>64</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 35.

İmamı Şâfiî bu rivayetlerin az uyku veya çok uyku olarak ayırım yapmamıştır ve uykuyu hades olarak görmemiştir. Bu şekilde oturarak uyumanın abdesti bozmayacağı hükmüne varmıştır.<sup>65</sup>

"*Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem'in ashâbı yatsı namazını beklerken uyuklar, bu sebeple başları önlerine düşerdi. Sonra kalkarlar abdest almadan namaz kılarlardı*"<sup>66</sup> rivayetine bakarak İmam Şâfiî oturarak uyumanın abdesti bozmayacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hz Ömer'in de uyuduğunu abdest almadan namaz kıldığını söylemiştir.<sup>67</sup>

Yukarıda naklettiğimiz Hz Ali'den (r.a.) gelen "*Gözler makatın bağcığdır. Kim uyursa abdest alsın!*" hadisi gibi abdesti gerektiren umum(genel) delillerin bulunması nedeniyle de bu konuda İmam Şâfiî ihtiyatlı davranmıştır. Dolayısıyla yukarıda açıkça anlaşılıyor ki İmam Şâfiî ihtiyatı tercih etmesinin sebebi âlimlerin çoğunluğunun(cumhur) delillerini sağlam olmasıdır. Bu sebeple abdest almanın farz olduğunu iddia etmemiş. Oturarak uyuyan kişinin abdest almasını tavsiye etmiş ve şöyle demiştir: "Bir kimse oturarak uyursa abdest almasını tercih ederim." diye ifade etmiştir.<sup>68</sup>

Oturarak uyumak, kişinin oturduğu pozisyona ve bu esnada kontrolünü kaybedip kaybetmediğine bağlı olarak abdesti bozulur veya bozulmayabilir.

Eğer kişi oturduğu pozisyonda sabit ve dik bir şekilde duruyorsa ve bu sırada vücut tamamen gevşeyip kontrol kaybolmuyorsa abdest bozulmaz. Ancak, kişi oturduğu pozisyonda gevşeyip yan tarafa düşerse, tam bir kontrol kaybı yaşanır veya uyku ağırlaşır, abdesti bozulmuş kabul edilir. Çünkü bu durumda gaz çıkışı gibi abdesti bozan bir durumun fark edilmesi mümkün olmayabilir. Yani hafif ve kontrollü bir şekilde oturarak uyuma abdesti bozmaz. Kontrolün kaybolduğu veya düşme tehlikesi oluşan bir uyku abdesti bozar. İhtiyatlı olmak adına uyandıktan sonra abdest almamız tavsiye edilir.

<sup>65</sup> Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 19.

<sup>66</sup> Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas, *Süneni Ebu Davud*, Kitabut-tahare, Hd. no:200

<sup>67</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 35.

<sup>68</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 35.

### 1.1.6. Kadının Saçına Dokunmakla Abdestin Bozulma Meselesi

Âlimler kadının saçına dokunmakla abdestin bozulup, bozulmayacağı hükmü konusu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.

Hanefiler,<sup>69</sup> Şâfiîler<sup>70</sup> ve Hanbelîlere<sup>71</sup> göre kadının saçına dokunmak abdesti bozmaz.

Bu görüşü iki kısma ayırarak şöyle diyebiliriz: Hanefiler vücuda dokunmakla saç dokunmak arasında fark gözetmeksizin abdesti bozmayacağını ifade ederek, dokunmanın ister saçta ister bedene olsun abdesti bozmayacağını belirten delillere başvurmuştur.

Hanefilerin delili; ‘‘أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ’’ ‘‘Şayet kadınlarınıza dokunursanız’’<sup>72</sup> ayetidir.

Hanefiler ayette lems(dokunmak)ten kasıt cima(ilişkiye girme) manasında almışlardır.<sup>73</sup>

Hz Âyşe'den (r.a.)rivayet edildiğine göre ise: *"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in önünde uyuyordum ve ayaklarım O'nun kiblesi tarafındaydı. O, secde ettiği zaman bana dokunurdu, ben de ayaklarımı toplardım. Kalktığı zaman ise ayaklarımı uzatırdım. O zamanlarda evlerde lambalar yoktu."*<sup>74</sup>

Şâfiîler ve Hanbelîler saçla bedeni ayrı tutarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla Şâfiîler saçta, tırnağa ve dişe dokunmak abdesti bozmaz. Çünkü bunlara dokunmakla şehvet hâsıl olmaz. Oysa cilde dokunmak şehveti kabartır, diye belirtmişlerdir.<sup>75</sup>

Hanbelîlere göre abdestin bozulması meselesinde asıl olan şehvetle dokunup dokunmamaktır. Kadının saçına, tırnağına ve dişine dokunmak abdesti bozmaz.<sup>76</sup>

Mâlikîlere göre kişi şehvet ve zevk için kadına dokunursa abdesti bozulur. Eğer zevk almak amacı yoksa abdest bozulmaz. Mâlikîler, şehveti esas aldıkları için onlara göre kadının üzerinde ince bir elbise de olsa şehvet amacıyla dokunmak abdesti bozar.

<sup>69</sup> Kasani, *Bedâi' u's-Sanâi*, I, 30; Serahsi, *Mebcut*, I, 67.

<sup>70</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 23.

<sup>71</sup> Buhuti, Mansur b. Yusuf, *Keşşafu'l-Kına*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Ts., I, 129.

<sup>72</sup> Nisa suresi 43.

<sup>73</sup> İbn Kesir, İsmail bin Ömer, *Tefsiru'l-Kurani'l-Azim*, Thk.: Mazen el-Beyruti, Daru'l-Sadik, Beyrut 2009, I, 691.

<sup>74</sup> Müslim, *el-Câmi'u's-Sahih*, Taharet bölümü Hd no;512

<sup>75</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 30.

<sup>76</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 190..

Mâlikilere göre hem dokunanın hem de dokunulananın abdesti bozulur. Onlara göre şehvet için olursa saç ve tırnağa dokunmak da abdesti bozar.<sup>77</sup>

İmamı Şâfiî kadının çıplak bedenine dokunmak şehvet fark etmesizin abdesti bozacağını söylemiştir. Çünkü bunu şehvetle alakalı olmayıp kalpte olduğunu ifade ederek, saç dokunmanın ise abdesti bozmayacağını söylemiştir. Lakin ayetin ; “أَوْ لَمَسْتُمُ” “النِّسَاء” genel ilkesi gereği ihtiyatlı davranarak böyle durumlarda abdest alırlarsa daha iyi olacağını ifade etmiştir.<sup>78</sup>

İmamı Maverdi de kadının saçına tırnağına ve dişine dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedir.<sup>79</sup> Yine ikinci Şâfiî olarak bilinen İmamı Nevevî de bu görüştedir.<sup>80</sup>

Konumuzla ilgili olarak aslında ayet ve hadislerde şehvet şartı olarak dayandırılan bir delil yoktur. Dokunmada şehvet şartı olmadığı gibi her tür dokunmada da abdest bozulmaz. Lakin kasten dokunmalar ise ayrı değerlendirilmelidir. Kişi eğer karşı cinse şehvetini harekete geçireceğini bildiği halde kasıtlı bir şekilde dokunursa, abdestsizliğe sebep olan bir fiil işlediğinden abdesti bozulacağı kanaatindeyiz. Bu durum ise şüpheye hâsıl olduğundan ihtiyat gereğidir. Saça, tırnağa ve dişe dokunmak şehveti hasıl etmediği için ise abdest bozulmaz.

### 1.1.7. Abdeste Besmele İle Başlamak Meselesi

Abdeste besmeleyle başlamak konusu hüküm açısından âlimler ihtilaf etmiştir. Aslında bu ihtilafın sebebi konu hakkında varid olan hadis-i şeriflerin anlaşılma metodudur.

Hanefîlerin çoğunluğu<sup>81</sup> Mâlikîler,<sup>82</sup> ve Şâfiîler<sup>83</sup> abdeste besmele ile başlamak sünnettir, görüşündedirler.

<sup>77</sup> İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 29; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 56.

<sup>78</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 38.

<sup>79</sup> Maverdi, *Havi'l-Kebir*, I, 187.

<sup>80</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 30.

<sup>81</sup> Serahsi, *Mebhut*, I, 55; Kasani, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 20.

<sup>82</sup> Karâfi, *Zahira*, I, 284.

<sup>83</sup> Şirazi, *el-Muhezzep*, I, 36; Nevevî, *el-Mecmu'*, I, 343 .

‘‘Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve kollarınızı yıkayın, başınıza meshedin ve topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayın!’’<sup>84</sup> ayetinde abdeste başlarken besmele şart koşulmamıştır.<sup>85</sup>

Hanbelîlerin çoğunluğunun görüşüne<sup>86</sup> göre abdest alırken besmele çekmek farzdır. Delilleri ise şu hadistir:

‘‘Abdesti olmayanın namazı yoktur. Besmele çekmeyen de abdesti yoktur’’<sup>87</sup>

Cumhura göre delil olarak gösterilen bu hadisin zayıf olduğunu ve delil olarak gösterilmeyeceğini ifade etmişlerdir.<sup>88</sup>

İmamı Şâfiî bu konuda ihtiyatlı davranarak kişi abdeste başlarken Allah’ın ismiyle başlaması gerekir. Lakin unutkanlık veya bilerek besmeleyi terk ederse abdesti bozulmaz.<sup>89</sup>

İmamı Şâfiî’nin bu hususta ihtiyatı tercih etmesinin sebebi konu hakkında yukarıda bahsettiğimiz abdestin besmele ile başlamayı gerekliliğiyle ilgili varid olan hadis-i şeriftir.

Besmele her kapının anahtarıdır. İslam bir kimsenin her işe başladığında Allah’ın adı ile başlamasını gerekli kılar. Besmele Allah’ı yüceltmektir, Allah’a saygı göstermektir. Diğer yandan Allah’ın rahmetine ve merhametine vesile olmaktır. Namaz cennetin anahtarı, abdest ise namazın anahtarıdır. İhtiyat gereği olmasa bile abdeste besmele ile başlamak her halükarda hayırlı ve faziletli olacağı kanaatindeyiz.

### 1.1.8. Abdestte İstinşak ve Mazmaza Meselesi

Âlimler abdest alırken mazmaza ve istinşak hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Hanefîler,<sup>90</sup> Mâlikîler<sup>91</sup> ve Şâfiîlerin<sup>92</sup> görüşüne göre, abdest esnasında mazmaza ve istinşak yapmak sünnettir.

<sup>84</sup> Maide suresi, 6.

<sup>85</sup> Kasani, *Bedâi’u’s-Sanâi*, I, 20.

<sup>86</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 145; Merdavi, *el-İnsaf*, I, 128.

<sup>87</sup> Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas, *Süneni Ebu Davud*, Kitabut-tahare, Hd. no:101

<sup>88</sup> Ensari, Zekeriyya b. Muhammed, *Ensa’l-Metalib*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 2000, I, 37.

<sup>89</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 67.

<sup>90</sup> Serahsi, *Mebhut*, I, 62; Kasani, *Bedâi’u’s-Sanâi*, I, 21.

<sup>91</sup> İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, I, 123; Karâfi, *Zahira*, I, 274.

<sup>92</sup> Nevevî, *el-Mecmu’*, II, 355.

Delilleri ise; ‘Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve kollarınızı yıkayın, başınıza meshedin ve topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayın!’<sup>93</sup> ayetidir.

Ayette mazmaza ve istinşaktan bahsedilmediği için sünnet olarak görülmüştür. Eğer zikredilseydi o zaman vacipliği gerekirdi.

Başka bir delil de ise peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “On tanesi fitrattandır, bunlar içinde mazmaza ve istişâğı da zikretti.”<sup>94</sup>

Hz Abbas’tan gelen rivayet ise başka bir delildir. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Mazmaza ve istişakta sünnettendir.”<sup>95</sup>

Hanbelîlere göre<sup>96</sup> abdest esnasında mazmaza ve istinşak farzdır. Delili ise: ‘Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve kollarınızı yıkayın, başınıza meshedin ve topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayın!’<sup>97</sup> ayetidir.

Ayette yüzdenden bahsedilmiştir. Dolayısıyla ağız ve burun yüzün bir parçası olduğu için bu da mazmaza ve istinşak için zorunluluk gösterir.<sup>98</sup>

“Oruçlu olmanız hariç istinşakta aşırıya gidebilirsiniz.”<sup>99</sup> Hadisi ise başka bir delildir.

Farz olduğunu söyleyen âlimler ‘on fitrat’ hadisi olması onun farz olmasını ortadan kaldırmaz, demişlerdir.<sup>100</sup> Ağız ve burnu yıkamanın sünnet olduğu hadisi ise zayıf bir hadis olduğundan delil olarak kullanılmaz.<sup>101</sup>

Sünnet olduğunu söyleyen âlimler ise ayette bahsedilen yüz dışı kısımdır ağız ve burun ise iç kısımdır. Dolayısıyla yıkamak gerekmemektedir.<sup>102</sup> diye söylemişlerdir.

İmamı Şâfiî ağız çalkalamayı ve burnu yıkamayı ister unutarak terk etsin ister bilerek terk etsin bunu tekrarlamaya gerek olmadığını ancak sünnet gereği buna dikkat

<sup>93</sup> Maide suresi, 6.

<sup>94</sup> Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahih*, Taharet bölümü Hd no;282

<sup>95</sup> Darekutni, *es-Süneni*, Taharet bölümü Hd. No: 282

<sup>96</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 166.

<sup>97</sup> Maide suresi, 6.

<sup>98</sup> İbn Müflih, *el-Mübdî*, I, 91.

<sup>99</sup> Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas, *Süneni Ebu Davud*, Oruç bölümü, Hd. no:2366

<sup>100</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 168.

<sup>101</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, I, 169.

<sup>102</sup> Kasani, *Bedâi’u’s-Sanâi*, I, 21.

edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ağız ve burun kirlilik konusunda değişime uğrar. Suyun ise bu kirliliği engellediğinden dolayı tedbirli olarak ağız ve burnu yıkamak farz değil ancak onları terk etmemek daha sevimli gelmiştir.<sup>103</sup>

Ayette bahsedilen yüz dış kısımdır ağız ve burun iç kısımdır. Lakin insan hem sünnet gereği hem temizlik gereği hem de ihtiyat gereği yıkarsa daha faziletli ve daha güzel olur.

### 1.1.9. Taharetle İlgili Diğer Meseleler

- 1- Guslü gerektiren haller hususunda, erkek ya da kadının uykuda veya uyanırken eğer meni şehvetli çıkarsa gusül alınması gerekir. Eğer şehvetsiz çıkarsa konu ibadet olduğu için ihtiyaten gusül alması gerekir.<sup>104</sup>
- 2- Temiz su olan kap ile pis su olan kabın hangisinin temiz hangisinin pis olduğuna dair içmek ve abdest almak için araştırma yapar ve zann-ı galibe göre hareket eder.<sup>105</sup>
- 3- Birisi temiz diğeri pis olan iki elbisenin birbiriyle karıştırılıp hangisinin temiz hangisinin pis olduğuna dair şüphe vaki olursa, ihtiyaten ikisi de kullanılmaz.<sup>106</sup>
- 4- Kişi abdest aldığı suya pislik karıştığını şüphe ederse bu şüphesi tam aksi kanaate dönüştürmedikçe tekrar abdest alması gerekmez. Ama ihtiyaten abdesti iade ederse güzel olur.<sup>107</sup>
- 5- Eğer bir kadının kanaması olup bu kanamanın hayız kanı mı yoksa başka bir kan mı olduğunu bilemiyor ise bu durumda namazı, kadınların hayız sürelerinin en azı olan bir gün ve gecesi kadar terk etmesidir. Sonra gusül yapar ve namazını kılar. Bu süreden sonra da kocası onunla cinsi münasebete bulunabilir. Ama ihtiyaten kadınların ortalama yahut ondan biraz fazla beklemesi gerekir.<sup>108</sup> Bu durumu şöyle de özetleyebiliriz: Hayız gün sayısını bilmeyen kadın için İmam Şâfiî nazarında kadının hayızlık süresi en az bir gün bir gecedir, en fazla ise on beş gündür. Lakin kanama on beş günden

<sup>103</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 54.

<sup>104</sup> İbnu'l- Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 42.

<sup>105</sup> Şirazi, *el-Muhezzeb*, I, 9; Nevevî, *el-Mecmu'*, I, 248.

<sup>106</sup> İbn Abdisselam, *Kava'idu'l-Ahkam*, II, 17.

<sup>107</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 35.

<sup>108</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 172.

sonra devam ederse istihaze kanı olarak görülür. Bu sebepten dolayı on dört gün geçen namazını ihtiyaten iade eder.<sup>109</sup>

- 6- İdrar yapan bir kişi üzerine idrar damlamasın diye istibra yapmak ihtiyattandır ve müstahaptır.<sup>110</sup>
- 7- Eğer bir kimse yanındaki iki su hakkında da şüpheye düşer ve hangisinde necaset olduğu konusunda da galip gelecek bir kanaate sahip değilse bu iki sudan birine kanaatini kuvvetlendirir ve kanaatinin meyletti suyla abdest alır. Aynı şekilde bu duruma düşen kişinin gözleri görmüyorsa ihtiyaten gözleri gören güvendiği birine inanarak onun kanaatine göre hareket eder. Öyle biri de yoksa ve hangi su kabına necaset bulaştığına karar veremiyorsa yine ihtiyaten kanaatini ortaya koyarak birini seçer. Bu hususta teyemmüm almaz çünkü suyun olduğu yerde teyemmüm olmaz.<sup>111</sup>
- 8- Teyemmüm alma hususunda eğer kişi teyemmüm alacaksa elleri dirseklere kadar mesh etmek abdeste ki farz olması gibi farzdır. Lakin kişinin elleri dirseklere kadar kesikse pazularının üzerini mesh etmesi ihtiyaten hoş görülür.<sup>112</sup>
- 9- Gusül gerektiren hususta, kişi ihtilam olup olmadığı hususunda şüpheye düşerse ihtilam olduğuna dair kesin kanaat getirinceye kadar gusül ona vacip değildir. Ama gusül etmesi ihtiyattandır.<sup>113</sup>
- 10- Cünüplükten çıkmak için yıkanacak olan yani gusül edecek kişinin başına ihtiyaten üç avuç ve fazlası dökülmesi hoş görülmüştür. Yıkanan kişinin suyu saçları arasına iyice döküp saç diplerine ve başının derisine ulaştığından emin olmasını da müstehab sayılmıştır.<sup>114</sup>
- 11- Kişi vücudunda ulaşabilecek yerleri ovarak gusletmesi müstehap görülmüştür. Aynı şekilde mazmaza ve intinşakı yapması müstehap görülmüştür.<sup>115</sup>
- 12- Gusül etme hususunda görme engelli olan kişi, bedeninin herhangi bir yerinde olan yarasını göremeyeceğinden bir başka kişiden yardım alır. Seferde olan

<sup>109</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 188.

<sup>110</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 56..

<sup>111</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 35.

<sup>112</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 126.

<sup>113</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 95.

<sup>114</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 102.

<sup>115</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 103.

ve kendisine yardım edecek kimse bulamayan kişi, bedeninden yıkayabildiği yerleri yıkadıktan sonra teyemmüm yapar ve namazlarını kılar. Seferden geri geldiğinde yıkanması gereken yerleri yıkadıktan sonra ihtiyaten kıldığı namazları iade eder.<sup>116</sup>

- 13- Kişi giymiş olduğu elbisesine necasetin temas ettiğini namaz kıldıktan sonra fark etse, bu durumda ona vacip olan, eğer zamanını tespit edebiliyorsa, temas zamanından itibaren geriye dönük namazlarını iade eder. Ama temas zamanını net olarak tespit edemiyorsa, temas ettiği zamanı kendisinin kanaat getireceği şekilde belirler. Elbisesine necaset isabet ettikten sonra kaç vakit namaz kıldığına kanaat getirirse onları iade eder. İhtiyaten fazlasını da iade edebilir.<sup>117</sup>
- 14- Mukim olan, eğer ilk mesh ettiği vakitle ilgili olarak şüpheye düşer ve bir gün ile gecesini tamamlayıp tamamlamadığını tayin edemezse, ihtiyaten mestini çıkarır ve abdest alır. Eğer kişi mesh ile üç vakit namaz kıldığını bilip dördüncüsü hususunda şüpheye düşerse, bu durumda ihtiyaten dördüncüsünü de mesh ile kıldığını saymayarak dördüncüsünü de iade eder.<sup>118</sup>
- 15- Mest üzerine mesh etme müddeti hususunda Şâfiî mezhebinde mukim için bir gün bir gece, seferi olan bir kişi içinde üç gün üç gecedir. Seferde çıkan bir mukimken mi, seferdeyken mi mesh ettiğini tayin edemeyen, bu hususta şüpheli davranan kişi ihtiyaten bir gün ile gecesini mesh eder. Yani şüpheli durumda ihtiyaten mukim hükmüne tabi olur.<sup>119</sup>

## 1.2. NAMAZ MESELELERİ

İbadet denince kuşkusuz akla ilk gelen namazdır. Aynı zamanda ihtiyatin en çok kullanılan konularından biri de namazdır. Bütün ibadetlerin temeli ve direği teşkil eden namaz Allah ile kul arasındaki ilişkiyi bir hayatı boyunca fiili olarak sürdüren, insanın eylemlerini dini ve ahlaki hükümler çizgisinde geliştirmesine yardımcı olan bir ibadettir. Namaz öyle bir ibadet ki kulun Allah'a en yakın olduğu andır.

<sup>116</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 107.

<sup>117</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 152.

<sup>118</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 89.

<sup>119</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 89.

Namaz insanı kötülüklerden ve hayâsızlıktan koruyan bir ibadettir. Namaz zikirdir. Bununla ilgili Ankebut suresinin 45. ayetinde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Kitab'dan sana vahyedilene oku ve namazı kıl. Gerçekten namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Muhakkak ki Allah'ı anmak en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir.” Namaz bu yönüyle insanı kötülüklerden koruyarak arındırır ve manen yücelterek Allah'ın sevgisini kazandırır. Dolayısıyla namaz sorumluluğu müslüman için önemli bir ibadettir. Bu konuda da tedbirli olmak bir elzemdir. Şimdi konumuzla ilgili birkaç örnek verelim:

### 1.2.1. Cemaatle Namaz Kılmanın Hükümü Meselesi

Âlimler cemaatle namaz kılmanın hükümü konusunda üç görüşte ihtilaf etmiştir.

Hanefilerin çoğunluğuna<sup>120</sup> ve Mâlikîlerin çoğunluğuna<sup>121</sup> göre cemaatle namaz kılmanın hükümü müekked sünnettir.

Delilleri ise şunlardır:

Peygamberimiz(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir.*”<sup>122</sup>

Peygamberimiz(s.a.v.) bu hadiste namazın sıhhatini faziletini önemini ve üstünlük derecesinden bahsetmiştir.

“*Yatsı namazını cemaatle kılan kimse, gece yarısına kadar namaz kılmuş gibidir. Sabah namazını cemaatle kılan kimse ise bütün gece namaz kılmuş gibidir.*”<sup>123</sup>

Aynı şekilde bu hadis de namazın farz olması gibi bir durumuna değil namazın faziletine işaret etmiştir.

Şâfiîlerin görüşüne göre ise, cemaatle namaz kılmanın hükümü farz-ı kifâyedir.<sup>124</sup>

Delilleri ise şunlardır:

<sup>120</sup> İbn Abidin, *Haşiye*, I, 104; İbn Nuceym, Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. I, 365.

<sup>121</sup> Hattab, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Mevahibu'l-Celil*, Daru'l Fikr, 2. Bs., Beyrut 1398/1978, II, 81.

<sup>122</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Ezan. Hd. No:645

<sup>123</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l Mesacid, Hd. No:656

<sup>124</sup> Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 182.

*“Köyde ve çölde (kırdada) üç kişi bir arada olur da namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan mutlaka onlara galip gelir. Çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt kapar.”<sup>125</sup>*

Bu hadis, mescit ve cami dışında da cemaat halinde namaz kılmayı teşvik etmektedir. Hadiste geçen “üç kişi” ifadesi, üç kişiden fazla olduklarında farz namazları cemaatle kılmanın daha da öncelikli olduğuna delâlet eder. “Üç kişi” olarak kaydedilmesinin sebebi köy ve sahra ahalsinin genellikle üç kişiden az olmadığındandır.

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) "Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar." ifadeleri ile beyan buyurduğu gibi, şeytan cemaatten uzaklaşan ve cemaatten ayrılan kişiye musallat olur. Şeytan cemaate zarar veremeyeceğine göre, müslüman cemaatinin arasını ayırmaya, onlar arasına fikir ayrılıkları sokarak Müslümanları tevhit nurundan, birlik ve beraberlikten ayırmaya ve onları bozmaya çalışır.

Demek ki, üç kişinin yolcu veya mukim olmaları halinde farz olan namazın cemaatle eda edilmesine teşvik vardır.

Peygamberimizin yanında bir müddet kalan gençlere peygamberimiz şöyle demiş: *“Kavminizin yanına dönün ve onların arasında kalın. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz sizde namazınızı kılın. Sizden en büyüğünüz ezan okuyup imamlık etsin.”<sup>126</sup>*

Peygamberimiz onlara ailelerin yanına gidip namaz kılmalarını emretmiştir. Bu da zorunlu olmayıp bazı kişilerin yerine getirmesiyle herkesin üzerinden feragat edilmesinin delilidir.

Hanbelîlerin çoğunluğuna göre<sup>127</sup> cemaatle namaz kılmanın hükmü farzdır. Delilleri ise şöyledir:

*“Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırmanın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun.”<sup>128</sup>*

Bu ayetin tamamına bakıldığı zaman cemaatle namaz kılmanın vücupluğundan değil korku namazın nasıl kılınacağından bahsetmiştir. Burada düşman saldırısı gibi ciddî bir tehlike anında, durumun müsaadesi ve gereğine göre, cemaatin iki gruba

<sup>125</sup> Ebu Davud, *Süneni Ebu Davud*, Salat, Hd. No:46

<sup>126</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Ezan. Hd. No:631

<sup>127</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, III, 5; Merdavi, *el-İnsaf*, II, 210.

<sup>128</sup> Nisa suresi, 102.

ayrılarak, imamın arkasında farz bir namazı kısaltıp nöbetleşe nasıl kılacaklarının hususi bir şekli tarif edilmektedir

‘Rukü edenlerle beraber rukü edin’<sup>129</sup> ayeti de diğer bir delildir.

Bu ayetin de siyak ve sibakına bakıldığında hak ile batılı birbirine karıştıran Yahudilerden bahsetmektedir. Söz konusu namazın İslâm’ın emrettiği namaz olduğunu göstermekte, bununla Yahudiler İslâm’a davet edilip, onlardan müslümanlığın şartlarını yerine getirmeleri istenmektedir.

*“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederek söylüyorum, içimden öyle geçiyor ki, odun toplamayı emrederim, odun yığılsın. Sonra namazı emrederim, ezan okunsun. Daha sonra bir adama cemaate imam olmasını emrederim. En sonunda cemaate gelmeyen adamlara gidip onlar içindeyken evlerini yakayım.”<sup>130</sup>*

Bu hadis ise açıkça peygamberimiz cemaate katılmayan kişilere tehdit ederek yükümlülüklerini yerine getirmeyi ifade etmiştir.

*“Kim, müezzini işitir ve kendini engelleyen bir özrü(korku ve hastalık) olmadığı hâlde cemaate gitmezse, münferiden kıldığı namaz (kâmil bir namaz olarak) kabul edilmez.”*

Bu rivayette de peygamberimiz (s.a.v.) cemaatle namaz kılmanın öneminden özrü olmadığında mescitlerin ve camilerin boş kalmaması fitne ve karışıklıklara mahal verilmemesi için söylemiş olabilir.

İhtilaflara baktığımızda yakmayla ilgili hadis münafıklarla ilgili bir rivayet olduğunu, gerçekten farz olsaydı peygamberimiz (s.a.v.) onları yakmaktan vazgeçmezdi.<sup>131</sup>

Farz olduğunu söyleyen Hanbelîlerin çoğunluğu hadiste geçen ‘daha faziletli’ kelimesiyle aslında onun cemaatle namaz kılmanın sevabına işarettir. Sevabının daha iyi olması ve üstünlükten bahsetmenin onun farz olmasını ortadan kaldırmaz diye cevap vermişlerdir.<sup>132</sup>

<sup>129</sup> Bakara suresi, 43.

<sup>130</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu’l-Ezan. Hd. No:644

<sup>131</sup> Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 193.

<sup>132</sup> Useymin, Muhammed b. Salih, *eş-Şerhi Mümtei’*, IV, 138.

İmam Şâfî cemaatle namaz kılmanın hükmü konusunda, cemaatle namaz kılma gücü olanın mazereti olmadıkça namaz kılmasında bir sakınca yoktur, fadelerini kullanmıştır.<sup>133</sup>

*“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederek söylüyorum, içimden öyle geçiyor ki, odun toplamayı emredebim, odun yığılsın. Sonra namazı emredebim, ezan okunsun. Daha sonra bir adama cemaate imam olmasını emredebim. En sonunda cemaate gelmeyen adamlara gidip onlar içindeyken evlerini yakayım.”*<sup>134</sup>

Bu hadis münafıklık nedeniyle namazı terk eden münafıklara işaret ettiğini ve yalnız başına kılanlar içinde namazın iade edileceğini emretmemiştir.<sup>135</sup>

Mazeret dışında cemaatle namazdan ayrılmaya izin vermemesi cemaatle namaz kılmanın öneminin ve faziletinin delilidir. İmam Şâfî cemaatle namaz kılmanın ihtiyata dayanarak farz değil, müekked sünnet görüşü doğru, hak ve adil bir karardır. Aslında cemaatle namazı mazeret dışında terk edilmemelidir. Onun sünnet olduğunu söylemek cemaatle namazı terk etme sebebi değildir.

İmam Maverdi ise İmam Şâfî ve ashabından ileri gelenlerin öğretisi cemaatle namazın sünnet olduğu yöndedir. İhtilafların ise farz-ı kifaye mi yoksa sünnet mi olduğu yöndeydi, ifadelerini kullanmıştır.<sup>136</sup>

İslam’da cemaatle namazın büyük bir fazileti vardır. Birlik beraberliği temsil eder. Hadislerde de, verdiğimiz gibi cemaatle namazın bireysel namaza göre 27 kat daha sevap olduğu belirtilmiştir. İhtiyatlı olmak ve sevabı kaçırmamak adına erkeklerin mümkünse cemaatle namaza katılmaları tavsiye edilir.

### 1.2.2. Yolcunun Namazı Kısaltma Mesafesi Meselesi

Yolcunun namazı kısaltma mesafesi belirlemesi gerektiğini söyleyen âlimler çeşitli görüşlerle ihtilafa düşmüşlerdir. Bu mesele hakkında iki görüş vardır.

<sup>133</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 292.

<sup>134</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu’l-Ezan. Hd. No:644

<sup>135</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 292.

<sup>136</sup> Maverdi, *el-Havi’l Kebir*, II, 292.

Hanefilere göre<sup>137</sup> namazı kısaltması gereken mesafenin üç günlük yolculuk olduğu belirtilmiştir. Delilleri ise; Peygamberimizin mest üzerine mesh etme müddetini üç gün üç gece olarak belirlediği hadisidir.<sup>138</sup>

Üç günden az bir süre yolculuk yapan kimsenin namazları kısaltamayacağı, üç gün veya daha fazla süre yolculuk yapacak olan kimsenin şehirden çıktıktan sonra namazları kısaltabileceğine işaret eder. Ebu Hanife seferilik ölçütünü belirlerken mesafeyi fersah<sup>139</sup> olarak değil zamanı esas alarak bunu üç günlük yolculuk olarak açıklamıştır.<sup>140</sup>

Yolculukta namazı kısaltma mesafesi 4 beriddir.<sup>141</sup> 4 berid 16 fersaha eşittir. Bir fersah 3 mil eder. Yani 48 mil denk gelir, bu da 12 bin adım mil eder, 1848 metredir. Bu görüş ise cumhurun çoğunluğunun görüşüdür. Yani Mâlikîler<sup>142</sup>, Şâfiîler<sup>143</sup> ve Hanbelîlerdir.<sup>144</sup>

Delilleri ise: İbn Abbas (r.a.) ve İbn Ömer'in(r.a.) uygulamalarıdır. Onların uygulamasına göre; *'4 beridlik veya 16 fersahlık bir mesafeye gittiklerinde namazlarını kasr ve iftar ettikleri söylenmiştir'*.<sup>145</sup>

Zikredilen bu delilden anlaşılmaktadır ki, Cumhur âlimler daha ziyade İbn Abbas ve İbn Ömer'in uygulamalarına ve ifadelerine dayanmaktadır. Hanefilerin esas aldıkları mesh ve kadının mahremsiz sefere çıkmasıyla ilgili hadisler dışında Resulullah'tan sahih bir rivayet olmayınca İbn Abbas ve İbn Ömer'in görüşleriyle amel etmişler ve mesafe birimine bağlı kalmışlar. Mesafe birimi de o günün şartlarıyla kişiden kişiye, kültürden kültüre değişmektedir.

İmam Şâfiî yukarıdaki delillere dayanarak ihtiyaten iki günlük yolculukta namazın kısaltılması gerektiğini ve kısaltmayı sevmediğini ifadelerini kullanmıştır.<sup>146</sup>

<sup>137</sup> Kasani, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 93; İbn Nuceym, Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts., II, 139.

<sup>138</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l Taharet, Hd. No:276

<sup>139</sup> Fersah, 12.000 adıma veya 1 saatlik yola denk geldiği kabul edilen eski ölçü birimidir

<sup>140</sup> Şeybani, Muhammed b. Hasan, *Kitabu'l Hucce Ala Ehli Medine*, Kitabu'l Muadil, 2009, I, 167.

<sup>141</sup> Berid, seferilikle ilgili mesafe ölçüsüdür. Bunun karşılığı da 88,7 km'dir

<sup>142</sup> Hattab, *Mevahibu'l-Celil*, II, 140.

<sup>143</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 322.

<sup>144</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, III, 105.

<sup>145</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Salat. Hd. No:4

<sup>146</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 362.

İmam Şâfiî ihtiyatlı davranmasının sebebi ihtilaftan kurtulmak için yapılmıştır. Çünkü konuyla ilgili sahih hadislerin ispat edilememesi ve Kuran'ı Kerimde ‘‘Yeryüzünde sıkıntıya düştüğünüz zaman namazı kısaltmanız da bir sakınca yoktur.’’(Nisa 101) ayeti gerekçesi ihtiyata yönlendirmiş ve sorumluluktan kurtarmıştır.

### 1.2.3. Akli Örten İlacı İçtikten Sonra Namazın Kaza Edilmesi Meselesi

Aklı örten bir ilaç içtikten sonra namazın kaza edilmesi hükmü konusunda âlimler ihtilaf ettiler.

Mâlikîler'in çoğunluğuna göre<sup>147</sup> bilinci bozan ilaç içtikten sonra namazın kazasına gerek yoktur.

Aklı bozan ilacı içtikten sonra namazın kazası olmaz diyen âlimlerin delillerine gelince şöyledir:

Peygamberimizin sorumluluğu kaldıran durumları şöyle belirtmiş: ‘‘Üç kişi hakkında kalem kaldırılmıştı. Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan, uyanıncaya veya akli başına gelinceye kadar mecnundan(deliden).’’<sup>148</sup>

Bu delilden anlaşılıyor ki hadiste geçen *akli başına gelinceye kadar deliden*, kısmi konumuzla alakalı olan kısımdır. Çünkü âlimler akli bastıran ilacı içtikten sonra bayılan kişiyi delinin hükmüne benzetmiştir.<sup>149</sup>

Başka bir delil ise, Abdullah bin Ömer bayıldığında geçen namazları kaza etmediğine dair rivayettir.<sup>150</sup>

Bu rivayete göre Abdullah bin Ömer'in namazı kaza etmemesi, namazın kaza etmenin gerek olmadığına işaretidir.

Hiz. Ayşe Peygamberimize, bayılarak namazı terk eden adam hakkında sormuş. Peygamberimiz(s.a.v.) şöyle buyurmuş: ‘‘Bayılırsa bunu telafisi yok, vaktinde uyanırsa o halde namazını kılsın.’’<sup>151</sup>

<sup>147</sup> Karâfi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, Thk.: Muhammed Hacci, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1994, II, 39.

<sup>148</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Talak. Hd. No:11

<sup>149</sup> Rafi, *Fethu'l-Aziz*, IV, 453.

<sup>150</sup> Malik bin Enes, *Muvatta*, Thk; Muhammed bin Fuat Abdu'l-Baki, Daru'l-İhyau Turas, Beyrut 1406/1985, Kitabu'l Vakti's-Salat, Hd. No:24

<sup>151</sup> Dârekutnî, *Sünen*, Kitabu'l-Cenaze. Hd., No:1860

Kişi ilacı içtikten sonra bilincini kaybetmesi bir gün bir geceden az olursa namaz kaza edilir. Bir gün bir geceden fazla olursa namaz kaza edilmez.<sup>152</sup>

Hanefiler bu görüşüyle doğum yapan ve hayız gören kadına kıyas yaparak bayılandan utancı kaldırmak adına uzun süreli bayılmayı delilik ve çocuklukla, kısa süreli bayılmayı ise, uykuyla ilişkilendirmiş.<sup>153</sup>

Aklı bastıran ilaç içtikten sonra geçirilen namaz kaza edilir.<sup>154</sup>

Hanbeliler namazı diğer ibadetlere benzeterek bayılmayla sorumluluğun ortadan kalkmayacağını ve yine bayılmayı uykuya kıyasla kaza mükellefiyetini ortadan kaldırmadığını ifade ederek namazın kaza edileceğini belirtmişlerdir.<sup>155</sup>

Yukarıdaki görüş ve delillere bakıldığında cumhurun çoğunluğu Hanefilerin görüşünü reddederek mükellefiyeti düşüren hayız gibi uykunun düşürmeyeceğini ifade etmiştir.<sup>156</sup>

Hanbelilerin kıyası ise cumhurun kıyasından farklı olarak sonradan kazanılan sarhoşluk ve uykuyu bayılmaya benzetilmesi aslını korumadığı anlamına gelir. Çünkü uyuyan kişiyi uyandırdığında uyanmış olur ama bayılan kişi bilinci yerinde olmadığından hissetmez.<sup>157</sup>

Cumhurun delillerinde zikredilen hadis ise bayılandan değil deli(mecnun) dan bahsedilmiştir. Hz Ayşe'nin rivayeti ise zayıf bir hadistir. İbn Ömer hakkında ki rivayet ise hem zayıf hem de namazı kaza ettiği diğer sahabeler hakkında zikredilir.<sup>158</sup>

İmam Şâfiî hadis rivayetlerinden farklı olarak kişi akli bastıran ilacı kendine zarar vermek için değil de bu ilacı ihtiyaçtan dolayı içerse namazı tekrarlamamasına gerek yoktur. İhtiyaç dışı ilaç kullanılmışsa namaz tekrar edilir. İmam Şâfiî tekrarlama konusunda ihtiyatlı davrandığını mübah olmasına rağmen zehir içeren bir şey içtiğini söyleyerek açıkladı.<sup>159</sup>

<sup>152</sup> Kasani, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 246.

<sup>153</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, I, 217; Kasani, *Bedâi'u's-Sanâi*, I, 246.

<sup>154</sup> Merdavi, *el-İnsaf*, I, 390; İbn Kudâme, *el Muğni*, II, 50.

<sup>155</sup> Zerkeşi, *Şerhu'l-Zerkeşi, Ala Muhtasaru'l-Harki*, I, 498.

<sup>156</sup> Karâfi, *ez-Zehîra*, II, 39.

<sup>157</sup> Karâfi, *ez-Zehîra*, II, 39.

<sup>158</sup> Dârekutnî, *Sünen*, Kitabu'l-Cenaze. Hd., No:1860

<sup>159</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 153.

Şâfiîler ilacın kullanımında akli yok edeceğini bilerek içenle akli yok edeceğini bilmeyerek içen arasında ayrıma gitmişlerdir. Bilinci yok edeceğini bilerek içen için namazın kazası gerekir. Bilinci yok edeceğini bilmeyerek içen ise namazını kazasına gerek olmadığını ifade etmişlerdir.<sup>160</sup>

#### 1.2.4. Özürsüz Olarak Tek Başına Namaz Kılmak Meselesi

Cemaatle kılınan namazı hastalık, yorgunluk vb. gibi herhangi bir özrü olmadan terk etmesi ve namazı tek başına kılması durumudur.

Mazeretsiz bir şekilde imamdan ayrı tek başına namazı kılan hakkındaki hüküm konusunda iki görüş olarak ihtilaf etmişlerdir.

Hanefilerin çoğunluğuna<sup>161</sup> ve Mâlikîlere göre<sup>162</sup> mazeretsiz bir şekilde imamdan ayrı tek başına kılınan namaz batıldır, geçersizdir.

Bu durumu öğle ve ikindi namazına farklılığına benzeterek nasıl birinden diğerine geçmek caiz değilse, cemaat dururken tek kılmakta caiz değildir.<sup>163</sup>

Şâfiîler ve Hanbelîlere göre<sup>164</sup> kişi cemaatten ayrı tek başına namaz kılması caizdir.

İmam Şâfiî'ye göre kişinin özürsüz bir şekilde imamdan ayrı bir şekilde namaz kılması mekruhtur. İmamı, cemaati terk etmenin doğurabileceği kötülüklerden dolayı bir nevi kötülükler gidecek yolu kapatmak maksadıyla ihtiyaten mekruh olduğunu ifade etmiştir. Lakin açık ve sahih delil bulamadığından tek kılan kişinin namazını da iade etmesini gerek olmadığını belirtmiştir.<sup>165</sup>

Namazın batıl olacağını söyleyenlere ise şu hadisi delil olarak gösterdi: ‘‘Muaz b. Cebel Allah Resulü ile namaz kılar, sonra gelir kavmine namaz kıldırırdı. Bir keresinde namazında Bakara suresini okuyunca, bir adama dayanamayıp namazdan ayrıldı ve kendi kendine, hafif bir namaz kıldı. Bunu Muaz duyunca onun münafık olduğunu söyledi. Adam da bunu duyar duymaz derhal Allah resulünün yanına gitti ve şöyle dedi

<sup>160</sup> Maverdi, *el-Havi'l Kebir*, X, 422.

<sup>161</sup> İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 10.

<sup>162</sup> Desuki, *Haşiyetü Desuki*, I, 340.

<sup>163</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 245.

<sup>164</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 245; İbn Kudâme, *el Muğni*, III, 75.

<sup>165</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 350.

Ey Allahın resulü Biz elimizle çalışan, develerimizle su taşıyan bir milletiz. Muaz dün gece bize namaz kıldırdı. Bakara suresini okuyunca dayanamadım, namazdan ayrıldım ve kendi başıma kıldım. Bunun üzerine o benim münafık olduğumu iddia etti. Allah Resulü Muaz b. Cebel'e hitaben: "Ey Muaz! Sen niçin insanlara işkence ediyorsun? Şems ve A'lâ suresini veya bunlara benzer orta sureleri okusana" buyurdu."<sup>166</sup>

İmam Şâfiî bu hadise bakarak peygamberimizin namazı tekrar kılmasını emretmediği için tek namaz kılmanın mekruh olmakla birlikte caiz olduğunu ifade etmiştir.<sup>167</sup> Aynı şekilde imam Maverdi imam Şâfiî'nin bu hükmünü desteklemiştir.<sup>168</sup>

Dinimiz, cemaate katılmayı birlik ve beraberliği bu şekilde güçlü görünmeyi teşvik etmiş, birlikten merhamet doğar ilkesi gereği tek kalmayı hoş görmemiştir. Nizamı ve disiplini teşvik etmiş, dağınkılığı çirkin görmüştür. Namazın cemaatle kılınması, Müslümanları bu manada terbiye etmede İslam'ın vesilelerinden birisidir. Dolayısıyla mazeret dışında cemaatten ayrı namaz kılmak mekruhtur.

### 1.2.5. Namazla İlgili Diğer Meseleler

- 1- İkinci de akşam namazının ilk giriş vakitlerinde farklılıklar olduğu bilinmelidir. Eğer bunu tespit edebilecek işaret varsa bu öyledir. Eğer kişi bundan emin değilse; bekler ve vaktin girdiğinden emin olduktan sonra ihtiyat içinde namazını kılar.<sup>169</sup>
- 2- Namazda Fatiha'dan sonra okunacak sureden önce besmele çekilmesi ihtiyaten yine uygun görülmüştür.<sup>170</sup>
- 3- Bir kimse geminin sahibi ise, evi gemide bulunuyorsa, yanında da ailesi varsa bu kimse gemide aslında ona ücretli binen bir yolcu gibidir, kendileri için öngörülen fırsatlar açısından aralarında fark yoktur. Ama geminin sahibinin namazlarını tamamlayarak kılması ihtiyaten uygun görülmüş, ücretli çalışanlar ve mürettebat gibi yolcuların da öyle olması gerekiyor.<sup>171</sup>

<sup>166</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Adap. Hd. No:6106

<sup>167</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 350.

<sup>168</sup> Maverdi, *el-Havi'l Kebir*, II, 349.

<sup>169</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 204.

<sup>170</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 322.

<sup>171</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 482.

- 4- Bir şehirde değişik yerlerde cuma namazı kılınırsa hangi mescitte ilk eda edilmişse o cuma geçerlidir. Söz konusu bu şehirde cuma namazını kılanların tümü hangisini ilk eda edildiğinden şüpheye düşerlerse tümü ihtiyaten dört rekât öğlen namazı olarak namazlarını iade ederler.<sup>172</sup> Namaz vakitleri belirlenmiş bir ibadettir.<sup>173</sup> Dinimizi belirlediği bu vakitlerde namazı kılmak elbette geçerlidir ve mükellef sorumluluktan kurtulmuş olur. Fakat namazları vakitleri içerisinde kılamama dolayısıyla kaçırma riskine düşmemek için, vaktin ilk anında kılınması, en azından son ana bırakılmaması ihtiyat bakımından daha doğru görülmüştür.<sup>174</sup>
- 5- Sarhoşken namaz kılan bir kişi, kılmış olduğu namazı sarhoşluğu gittikten sonra namazını iade eder. Sarhoş olmadan haram kılınan bir maddeyi içen kişinin namazını ise tekrar iade etmesi ihtiyaten uygun görülmüştür.<sup>175</sup>
- 6- Beş vakit namazdan herhangi birini unutarak kılamayan mükellef kılamadığı bu namazı hangi vaktin namazı olduğunu bilemezse ve tereddüt ederse ihtiyaten beş vakit namazın tümünü kılması gerekir.<sup>176</sup>
- 7- Bir kimse savaşırken namaz kılmaya imkan bulabiliyorsa, savaşırken namaz kılar. Ama savaşırken kılmış olduğu bütün namazı daha sonra ihtiyaten yeniden kılar.(kaza eder)<sup>177</sup>
- 8- Beş vakit namazın vakitleri bellidir. Havanın kapalı olduğu günlerde diğer mezhepler gibi Şâfiî mezhebi de eğer namazın ilk giriş vaktine dair emareler varsa öyle kılar emare yoksa ihtiyaten bekler ve öylece nazmını kılar.<sup>178</sup>
- 9- Eğer kişi kaçırılmış olduğu namazın hangi namaz olduğunu tayin edemiyorsa, ihtiyaten her namazı kılacağı zaman kaçırılmış olduğum namaz için niyet ederek beş vakit namazı kılar. Eğer iki namaz vakti kaçırılmış ve hangi namazlar olduğunu biliyorsa, niyet edip birisine başladıktan sonra hangisini niyet ettiğine dair şüpheye düşerse, ihtiyaten namazı tekrar iade eder. Çünkü

<sup>172</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 24.

<sup>173</sup> Nisa, 176 Ayrıca bk. Pala, *Emir ve Yasakların Yorumu*, 218.

<sup>174</sup> Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, IV, 122.

<sup>175</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 202.

<sup>176</sup> Şirazi, *el-Muhazzeb*, I, 54; Zerkeşi, *el-Mensur*, II, 272.

<sup>177</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 128

<sup>178</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 211, 204; Pala, *İhtiyat İlkesi*, 176-177.

namazın geçerli olamaz olması için hangi namaza niyet ettiği net bir şekilde tayin etmiş olması gerekir.<sup>179</sup>

- 10- Şâfiilere göre bir kimse kaza etmek istediği geçmiş bir namazın yolculuk zamanına mı yoksa normal zamana mı ait olduğunu da şüphe ederse ihtiyaten o namazı kısaltmadan tam olarak kılar.<sup>180</sup>
- 11- Yolculuktaki namazın kısaltılmasıyla ilgili ihtilafı göz önüne alarak ihtiyaten üç günden az bir sürede kısaltılması uygun görüldüğü belirtilmiştir.<sup>181</sup>
- 12- Geçerli mazeretlerden dolayı kılınmamış olan namazları kazasını tertibe riayet ederek kılmanın ihtiyaten müstehab olduğunu belirtmişlerdir.<sup>182</sup>
- 13- Çift cinsiyetli olan bir kimse(hüsna) namazda kadınlarla birlikte olması halinde erkek gibi, erkeklerle birlikte olması halinde kadın gibi muameleye tabi olur. Yani kadınlarla birlikte saf düzenine önce durur. Erkeklerle birlikte ise erkek çocuklardan sonra saf tutar. Bu ihtiyat gereğidir.<sup>183</sup>
- 14- Kişi birinde mürted iken birinde Müslüman olmuşken Müslüman onlara imam olmuşsa ve onlar da o kişinin hangi halinde kendilerine imam olduğunu bilmezlerse bu durumda namazı iade etmeleri ihtiyaten müstehab olur.<sup>184</sup>
- 15- Öğle namazını ikindi vakti gelinceye kadar edâ etmeyen kimse, ikindinin farzından önce, kazaya kalmış öğle namazını kılmalı, sonra da ikindi namazının edasına başlamalıdır. Eğer önce ikindi namazına başlarsa öğle namazının kazasını kılsa yine olur, ancak ihtilâf şüphesine girmemek için ihtiyaten ikindinin farzından önce kılınır.<sup>185</sup>
- 16- Eğer kişi namazda kıraat olarak Fatiha'yı bilmiyorsa, Fatiha dışında başka ayetleri biliyorsa en az yedi ayet okumak suretiyle namazı geçerli olur. Eğer biliyorsa bu sayıyı artırması ihtiyaten müstahap olur. Lâkin Fatiha'yı iyi bir şekilde okuyan kişinin namazı geçerli olur fakat Fatihaya ilaveten bir yahut birkaç ayet daha okuması ihtiyaten Müstehap görülmüştür.<sup>186</sup>

<sup>179</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 296.

<sup>180</sup> Muhammed b. Ahmed el-Ensari Remli, *Ğayetu'l-Beyan Şerhu Zeydi'bni Raslan*, Daru'lMa'rife, Beyrut ts., I, 117.

<sup>181</sup> Zerkeşi, *el-Bahr*, IV, 550.

<sup>182</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, III, 76.

<sup>183</sup> Şafii, *el-Üm*, I, 171.

<sup>184</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 430.

<sup>185</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 376.

<sup>186</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 303.

### 1.3. ORUÇ MESELELERİ

İslam'ın şartlarından ibadet niteliği taşıyan mükellefiyetlerden biri de oruçtur. Oruç: İslam'ın beş temel esasından biridir. Tan yerinin ağarmasından güneşin batışına kadar dinen belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. İslam dininde oruç farz bir görev olarak Müslüman kişinin hayatında sadece bir aylık zaman dilimiyle sınırlı bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı usul bilgileri orucu "dar vakitli" emirler olarak değerlendirirler.<sup>187</sup>

İhtiyatın oruç ibadetinde de hiç şüphesiz rol oynamıştır. En çok söz konusu olduğu husus, ramazan ayının bitişi ile Şevval ayının başlangıcı tespitiyle ilgilidir. Oruca niyet edilme durumu, fecrin doğuşu ile iftar zamanı yani oruca başlama vakti ile güneşin batışında da ihtiyat söz konusu olmaktadır. Çünkü bunlar şüpheye mahal olan konulardır. Yine oruç anında orucu bozan veya bozmayan hususlarda ki şüphe ihtiyata başvurmanın konuların başında gelmektedir.

#### 1.3.1. Hilalin Görülme Meselesi

İslam dini, her konuda olduğu gibi, Ramazan'ın ve bayramın sabitliği konusunda birtakım kolaylıklar getirmiş ve Müslümanlara sıkıntı, zorluk getirecek teferruatları kaçınmıştır. O bakımdan gerek Ramazan'ın gerekse Ramazan Bayramı'nın sübutu konusunda hilalin çıplak gözle görülmesini şart koşmuş, hava kapalı veya sisli bulunduğu dönemlerde Şaban ve Şevval'in otuz gün olarak tamamlanması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Ramazan ve bayramın sübutu için güvenilir şahide ihtiyaç vardır. Ancak hangi durumlarda kaç şahidin şahadetine itibar edilmesi konusunda âlimler ihtilaf etmiştir.

Bir görüşe göre, tek kişinin hilali görmesiyle oruç tutmak caizdir.<sup>188</sup>

Hz Ömer'in rivayetine göre; "*İnsanlar hilali görmeye çalışıyordu. Bunun üzerine Rasulüallah'a (s.a.v) hilali gördüğümü haber verdim. Efendimiz (benim bu şahadetim*

<sup>187</sup> Pala, *İhtiyat İlkesi*, 177.

<sup>188</sup> Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, II, 80; Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 277; İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 333

üzerine) oruç tuttu ve insanlara da emretti."<sup>189</sup> Bu hadis bir kişinin hilali görmesiyle oruç tutmanın caiz olduğuna delildir.

Diğer bir görüşe göre ise, ramazan ayında oruç tutulması için iki adil erkeğin hilali görmesi şarttır.<sup>190</sup>

Delilleri ise; Peygamberimizin konuyla alakalı olan şu hadisidir; "*Hilali görünce oruç tutun ve yine hilali görünce iftar edin; ona göre ibadetinizi sürdürün. Hava size kapalı, sisli olursa, onu otuz gün olarak tamamlayın. Eğer Müslümanlardan iki şahit (hilali gördüklerine dair) şahadette bulunursa, o takdirde oruç tutun ve iftar edin.*"<sup>191</sup>

Bu hadiste ise hilalin görülmesinde iki adil Müslüman'ın şahitliği gerektiğini ikiden az ise geçersizliğini kabul edilmektedir.

Görüldüğü gibi hadisler ışığında mezhep âlimleri farklı görüş beyan etmiş. Hanbelîler Hz. Ömer (r.a.)'dan gelen rivayete bakarak başkasının şahitliğine gerek olmadığını, Şâfiîler ise bu konu hakkında iki görüş olduğunu bir görüşe göre tek adil kişinin, bir görüşe göre ise iki adil kişinin şahitliği yeterli olacağını belirtmişlerdir. Hanefiler ise havanın kapalı ve açık olmasına göre değerlendirmiştir.

İmamı Şâfiî dedi ki "Eğer halk Ramazan hilali görmeyip adaletli bir kişi onu görürse benim görüşüme göre bu husustaki rivayet dolayısıyla ve ihtiyattan ötürü onu kabul ederim."<sup>192</sup> İmam Şâfiî bu hükmünü eserinde Hz Ali'nin rivayetinden "Şaban ayından bir gün oruç tutmak, ramazan ayından orucu bozmaktan daha sevimlidir." diyerek açıkladı.<sup>193</sup>

Asıl olan ibadet olduğu için ihtilaftan ve sorumluluktan kurtulmak için tedbir olarak Müslümanların yılın en büyük günlerinden birini kaçırmamaları için adil bir kişinin sözüne tabi olmak gerekir.<sup>194</sup>

Lakin günümüzde astronomi aletlerinin ve teknolojik gelişmelerden dolayı ihtiyat ile ilgili bu hüküm ortadan kalkabilir. Çünkü yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de güneş, ay ve yıldızların belli hesaplar dâhilinde hareket ettiklerini, evrenin tamamına bir düzenin

<sup>189</sup> Ebu Davud, *Süneni*, Kitabu'l Savm, hd. No:2342.

<sup>190</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 277.

<sup>191</sup> Nesai, *Sunen*, Kitabu'l-Siyam, Hd. No:2116

<sup>192</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 232.

<sup>193</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 232.

<sup>194</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 232.

hâkim olduğunu belirtmiştir.<sup>195</sup> Astronomi ile hemhal olanlar, hassas aletlerle donatılmış rasathanelerde bu hareketleri hesap ederler. Hilalin hesapla tespiti Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlar. Böylece Müslümanlar aynı zaman aralığında oruca başlama ve aynı zamanda bayram yapma imkânına kavuşmuş olurlar.

Orucun da namaz gibi bir ibadet olduğunu, namaz vakitlerini tespit ederken nasıl hesaba itibar ediliyorsa, oruç konusunda da hesaba itibar edilmesi ihtiyatı ortadan kaldırır.

### 1.3.2. Oruçlunun Hacamat Yaptırması Meselesi

Hacamat, diğer bir deyişle kupa terapisi olarak bilinen hacamat, geçmişten günümüze kadar başvurulan bir tedavi yöntemidir. Sırt, boyun ve baş ağrıları veya diğer tıbbi sorunları hafifletmek için kullanılır. Hacamat yaptırmanın orucu bozup bozmayacağı hakkında âlimler görüş ayrılığına düşmüştür.

Hanefiler, Mâlikîler ve Şâfiîlere göre<sup>196</sup> hacamat yaptırmak orucu bozmaz.

Konu ile ilgili delil Hz. Abbas(r.a.)'tan geliyor. “*Resûlullah (s.a.v.) ihramlı olduğu halde hacamat oldu. Oruçlu iken de hacamat oldu.*”<sup>197</sup>

“*Peygamberimiz (sav) 'in oruçlu iken hacamat oldu.*”<sup>198</sup>

Ebu Sa'id (r.a.)'dan rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Üç şey vardır orucu bozmaz: Hacamat olmak (kan aldirmek), kusmak, ihtilam olmak.*”<sup>199</sup>

Hadis rivayetlerine baktığımızda açıkça hacamatın orucu bozmayacağına dair net ifadeler vardır. Lakin hacamat orucu bozsa idi peygamberimiz bunu yaptırmazdı.

Hanbelîlere göre<sup>200</sup> hacamat orucu bozar.

Görüşlerini şu hadise dayandırmaktadırlar. “*Hacamat yapanın hacamat yaptırmanın da orucu bozulur.*”<sup>201</sup>

<sup>195</sup> Rahman Suresi, 5.

<sup>196</sup> Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, II, 107; Karâfi, *ez-Zehîra*, II, 506; Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 349.

<sup>197</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Savm, Hd. No: 1938.

<sup>198</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Savm, Hd. No: 1939

<sup>199</sup> Tirmizi, *es-Sünen*, Kitabu'l-Savm, Hd. No: 719.

<sup>200</sup> Buhuti, Mansur b. Yunus, *Şerhi'l-Münteha*, Alemu'l-Kutup, Berut, 1996, I, 482

<sup>201</sup> Ebu Davud, *Süneni*, Kitabu'l Savm, hd. No:2371

Âlimlerin çoğunluğu bu hadisin hacamatın orucu bozmaya delil olmayacağını söylemişlerdir. Orucun sevabını azaltacağına veya bu hadisi o dönemde hacamat yapan kişinin, kanı özel alet ile emerken ağzına kaçırabileceği, hacamat yaptıran ise kan verdiği için zayıf düşerek hasta olabileceği için oruçları bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağı şeklinde yorumlamış ve ikinci hadisi esas alarak kan vermenin orucu bozmayacağı sonucuna varmışlardır.<sup>202</sup>

İmam Şâfiî “*Peygamberimiz (s.a.v.)’in oruçlu iken hacamat oldu.*” Hadisiyle “*Hacamat yapanın hacamat yaptıranın da orucu bozulur.*” Hadisini zikrederek her iki rivayete güvenemeyip hacamat yapan kişinin bünyesi zayıflayıp orucunu bozar korkusuyla hacamat yaptırmaktan kaçınmanın ihtiyaten daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir.<sup>203</sup>

O dönemde hacamat yapan kişinin, kanı özel alet ile emerken ağzına kaçırabileceği söz konusu iken, bu dönem için ise, gelişen hacamat uygulamalarından böyle bir şeyin olması söz konusu değildir. Lakin hacamat yaptıran kan verdiği için zayıf düşerek hasta olabileceği, orucu bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağı düşüncesiyle ihtiyaten uzak durmak yerinde olacaktır.

### 1.3.3. Oruçlu Kimsenin Eşini Öpmesi Meselesi

Ramazan ayında oruçlu iken her türlü kötülüklerden uzak durmak ve kötülüklerle yol açabilecek şeylere yaklaşmamak gerekir. Bu mesele de âlimler ittifak etmişlerdir.

Hanefilere,<sup>204</sup> Şâfiîlere,<sup>205</sup> Mâlikîlere<sup>206</sup> ve Hanbelîlere<sup>207</sup> göre oruçlunun eşini öpmesi şehvetini tahrik etmediği takdirde sakınca yoktur. Şehveti harekete geçmesi durumunda mekruhtur.

İbn Abdilberr şöyle demiştir; Oruç tutan kimsenin cinsel ilişkiye girmesine sebep olacağı korkusu dışında öpmeyi kimse mekruh görmemiştir.<sup>208</sup>

<sup>202</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu’l-Savm, Hd. No: 32 Bknz: Karâfi, *ez-Zehira*, II, 506.

<sup>203</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 242.

<sup>204</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 58.

<sup>205</sup> Nevevî, *el-Mecmu’*, VI, 354.

<sup>206</sup> Hattab, *Mevahibu’l-Celil*, II, 416.

<sup>207</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 360.

<sup>208</sup> İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstizkaru’l-Cami’li Mezahibi Fukahai’l-Emsar*, Thrc : Salim Muhammed Ata Muhammed Ali Muavvad, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2000. III, 296.

Hz. Ayşe peygamberimizin eşini oruçluken öptüğüne dair rivayeti ise başka bir delildir.<sup>209</sup>

Hz. Ömer peygamberimize gelerek oruçlu iken eşini öptüğünü söylemiş, Peygamber ise bunda bir sakınca olmadığını söylemiş.<sup>210</sup>

Deliller bize, irademize, nefsimize ve şehvetimize peygamber (s.a.v.) gibi hâkim olamayacağımızdan böyle durumlarda dikkatli olmamız gerektiğini göstermiştir. Aynı şekilde diğer bir delil de peygamberimiz (s.a.v.) ağzı su ile çalkalamanın sonucunda su boğazdan aşağı gitmedikçe orucun bozulmaması, öpmenin şehveti tahrik etmedikçe orucu bozmayacağına benzetilmiştir.<sup>211</sup>

İmam Şâfiî oruçlu bir kimsenin eşini öpmesinden dolayı şehvetini uyandırması sebebiyle o kimseye öpmeyi mekruh görmüştür. Bununla birlikte bunu yaparsa, orucu bozulmaz. Bundan dolayı şehveti harekete geçmiyorsa, onun için öpmekte bir sakınca yoktur. Her iki durumda da nefesine hâkim olup öpmemesi ihtiyaten daha faziletlidir.<sup>212</sup>

Hadis rivayetleriyle cumhurun ittifakla öpmenin orucu bozmadığına dair görüş birliği vardır. Lakin bilerek cinsel ilişkiye girmenin orucu bozacağına dair rivayetler vardır.<sup>213</sup> Dolayısıyla eşi öpmenin şehvete kapılarak cinsel ilişkiye kadar gitmesini engellemek adına her iki durumdan da ihtiyaten sakınmak daha faziletli olacaktır. Kontrol sahibi olanlar için: Eşini öpmek orucu bozmaz, ancak bu tür fiillerden kaçınmak ihtiyat açısından daha faziletlidir.

### **1.3.4. Ramazan Günü Eşiyle Cinsel İlişkiye Girmenin Kefaret Gerektirmesi Meselesi**

Ramazan günü eşiyle cinsel ilişkiye giren kimse için kefaretin gerekli olduğu konusunda âlimler görüş birliği içerisindeyler.<sup>214</sup>

<sup>209</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:1106

<sup>210</sup> Ebu Davud, *Süneni*, Kitabu'l Savm, hd. No:2385

<sup>211</sup> Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, VII, 216.

<sup>212</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 242.

<sup>213</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:111; Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Savm, Hd. No: 1834

<sup>214</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 71; Karâfi, *ez-Zehîra*, II, 518; Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 344; İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 360.

Delil ise; Bir bedevi peygamberimizin yanına gelerek Ramazan'da oruçlu olduğum halde eşimle cima ettim dedim. Resulullah (s.a.v) "bir köle hürriyetine kavuşturabilir misin?" buyurdu. Bedevi hayır dedi Resulullah (s.a.v) bir büyükbaş hayvanı kurban edebilir misin? Buyurduğunda adam hayır dedi Resulullah bir otur dedi, derken Resulullah bir zembil kuru hurma getirdi. Allah Resülü bunu al ve tasadduk et buyurdu. Adam benden daha muhtaç hiç kimse bulamıyorum dedi. Resulullah *onun ye ve o işi yaptığın günün yerine bir gün oruç tut* buyurdu.<sup>215</sup> Bir başka hadiste *onu ailene yedir*. İfadesi geçmektedir.

Şimdi bu hadiste "*onu ye ve ailen yedir*." Cümlesinde imam Şâfiî birkaç ihtimalin ortaya çıktığını ve bu ihtimaller sonucu ihtiyata uygun olanı belirtmiş.<sup>216</sup>

**Birinci ihtimal**, onun mülkiyetine vermiş olması ihtimalidir. Adam onu mülkiyetine alınca kendisi de muhtaç olduğundan ötürü ancak yanında ihtiyacından fazlası varsa kefaretle yükümlü olurdu.

**İkinci ihtimal**, adam kefaret şekillerinden hiçbirisini yerine getirmeyecek bir halde bundan dolayı bir başkası onun yerine kefaret de bulunabilir ve başkası muhtaç olmaları halinde bu sorumluluğu onun ve eşinin üzerinden kaldırabilir.

**Üçüncü ihtimal**, eğer adam o durumda kefareti yerine getiremiyorsa ve böyle bir çaresizlik halinde ise kefaret sorumluluğu ondan düşebilir.

**Dördüncü ihtimal**, kefaret yahut kefaretin bir bölümü gücü ne zaman yeterse yerine getirmek üzere üzerine borç olurdu, her ne kadar bu husus haberde zikredilmiyorsa da bu bizce daha müstehap ve ihtiyata daha uygundur.

### 1.3.5. Yolculukta Oruç Tutmak Meselesi

İslam âlimlerine göre bir yolcunun orucunu bozmasının caiz olduğu konusunda ittifak içerisindeyler. Lakin yolculukta oruç tutmak mı daha faziletli yoksa bozmak mı daha faziletli hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.

Hanefeler,<sup>217</sup> Mâlikîler<sup>218</sup> ve Şâfiîlere<sup>219</sup> göre Ramazan'da yolcunun oruç tutması daha faziletlidir. Delilleri ise şu ayettir;

<sup>215</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Savm, Hd. No: 1936; Muvatta, Siyam, 29.

<sup>216</sup> Şafii, *el-Üm*, IV, 190.

<sup>217</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 91.

“Ama her şeye rağmen oruç tutmanız, bir bilerseniz, sizin için elbette daha hayırlıdır.”<sup>220</sup>

Bu ayetin öncesinde hasta ve yolcu olanların oruç tutmama ve başka günlerde sayısınca tutabileceğini, orucu tutmakta zorlananların da fidye verebileceğini anlatmaktadır. Sonra konumuzu ilgilendiren kısım geliyor. Her şeye rağmen oruç tutmamız bizim için daha hayırlı olduğunu bildiriyor.

“Sizden bu ayı idrak eden, onda oruç tutsun.”<sup>221</sup> Bu ayet ise genel olarak söylenmiş yani hem yolcu için hem de mukim için olabileceği anlamı çıkmaktadır.<sup>222</sup>

Peygamberimize yolculukta oruç tutma konusuyla alakalı soru soran sahabeye şöyle cevap verdi; “*Dilersen tut, dilersen tutma.*”<sup>223</sup>

Yine sıcak günlerde yolculuk sırasında peygamberimizin oruç tuttuğuna dair rivayette vardır.<sup>224</sup>

Bu hadis delilleri ise bizlere ramazan ayında yolculuk, zorluk ve sıkıntı anlarında oruç tutmanın daha hayırlı olduğunu gösteriyor.

Hanbelîlere göre<sup>225</sup> Ramazan ayında yolculukta orucu bozmak daha faziletlidir. Delilleri ise şu ayettir;

“Sizden kim hasta olup veya yolculuğa çıkıp da oruç tutamayanlarınız, tutamadığı oruçları diğer günlerde tutar.”<sup>226</sup>

Ayet-i kerimede geçen orucu tutamamak kelimesi orucu bozmanın daha hayırlı olduğuna işaret etmektedir.<sup>227</sup>

Yukarı da verdiğimiz Hz. Ayşe(r.a.) kanalıyla gelen “Dilersen tut, dilersen tutma.”<sup>228</sup> Hadisi bu görüşte de delil olarak kullanılmıştır.

<sup>218</sup> Karâfi, *ez-Zehira*, II, 512.

<sup>219</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 354.

<sup>220</sup> Bakara suresi, 184.

<sup>221</sup> Bakara suresi, 185.

<sup>222</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 91.

<sup>223</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:1121

<sup>224</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:1122

<sup>225</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 361.

<sup>226</sup> Bakara suresi, 184.

<sup>227</sup> İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'* thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997/1418. III, 13.

<sup>228</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:1121

Hadiste geçen “dilersen tutma” ifadesi yine orucu bozmanın faziletine işaretir.

“Seferde oruç birr (Allah’ı memnun edecek dindarlık) değildir.”<sup>229</sup> hadisi bir diğer delildir.

Yine hadiste geçen “Seferde oruç birr (Allah’ı memnun edecek dindarlık) değildir” ifadesi orucu bozmanın faziletine işaret etmektedir.

Her iki görüşün delillerine baktığımızda cumhur(âlimlerin çoğu) Hanbelîlerin delil olarak gösterdiği ayeti kerimede geçen “başka bir gün de tutsun” ifadesi tercih değil böyle bir iznin olduğunu göstermek içindir diyerek reddetmiştir.<sup>230</sup>

Hanbelîler ise açık ve net olan ayet ve hadislerin orucu bozmanın daha hayırlı olduğuna işaret etmiştir diyerek cevap vermiştir.<sup>231</sup>

İmam Şâfiî yolculukta orucu yasaklayan delillerin aslında insanlara kolaylık sağlamak, insanları sıkıntıya düşürmemek adına söylenmiş olabilir. Lakin orucu bozmaya yönelik hadis rivayetlerinin zayıf olduğunu söyleyerek gücü yetenin yolculukta oruç tutması ihtiyaten daha iyidir demiştir.<sup>232</sup>

Önceki dönemlerde insanlar uzak bir yerlere ya yürüyerek ya da deve, at vb. binek hayvanlarla yolculuk yaparlardı. Bu durum insanlar için zor ve sıkıntılı olmasından dolayı insanların zayıf ve güçsüz bir duruma düşebiliyordu. Fakat günümüz de gelişen araba, hızlı tren, uçak vb. ulaşım araçları insanların yolculuklarını daha kolay ve rahat yapabilmelerini sağladı. Dolayısıyla günümüzde yolculukta oruç tutması ihtiyaten daha iyi olacaktır.

### 1.3.6. Oruçla İlgili Diğer İhtiyatı Tercihler

- 1- Bir kimse sahur yaparken fecrin doğup doğmadığında şüphe (şek) ederse, ihtiyaten yiyip içmeyi bırakması müstehaptır. Bununla birlikte şüphesi devam ettiği halde yiyip içmeye devam ederse orucu tamamdır. Fakat ihtiyaten o günü kaza etmesi müstehaptır.<sup>233</sup>

<sup>229</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Savm Hd. No:1115

<sup>230</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 91.

<sup>231</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 360.

<sup>232</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 258.

<sup>233</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 313.

- 2- Bir kimse oruçlu iken namaz için abdest alırken mazmaza yaptığı sırada oruçlu olduğunu unutmuş olarak boğazına su kaçarsa ona bir şey gerekmez. Unutarak su içerse bu, orucunu bozmaz oruçlu olduğunu hatırladı halde boğazına su kaçarsa, ihtiyaten oruç'u tekrar tutması kaza etmesi daha güzel olur.<sup>234</sup> Çünkü burada asıl olan ibadettir. Orucun bozulma ihtimali kişiyi sorumluluk sahibi yapıp ceza gerektirebilir. Dolayısıyla sorumluluktan kurtulabilmek için en iyisi kaza etmektir.
- 3- İtikâfta olan kişi, ihtiyacı için dışarı çıkarsa, ne zaman dönerse yeniden itikâfa niyet etmesi ihtiyaten daha uygundur.<sup>235</sup>
- 4- Tek günlerin de 21, 23, 25 ve 27 olması daha fazla ihtimal dâhilindedir. Bu on günlük itikâfi peşi peşine yapmak, sadece tek gecelerde yapmaktan ihtiyaten daha evlâdır.<sup>236</sup>
- 5- Ramazan gününün kaza orucunu tutarken yahut kefaret ya da adak orucunu tutarken cima ederse, orucunu ifsat etmiş olur ve ona kefaret düşmez, fakat cima ettiği o günün yerine bir gün kaza eder. Bunun la birlikte böyle birisinin kefarette bulunması ihtiyaten daha uygundur.<sup>237</sup>
- 6- Eğer Ramazan ayında oruç tutmayan kimse, hastalanır yahut yolculuk yapar fakat sağlığına kavuşmayıp bir sonraki Ramazan gelinceye kadar kazasını yapamazsa, onların kazasını yapar kefaret de gerekmez. Eğer bir başka Ramazan gelinceye kadar oruç tutma imkânı bulduğu halde ihmalkâr davranırsa, gelen Ramazan'ın orucunu tutar, tutmadığı günlerin kazasını yapar ve ihtiyaten her bir gün için bir de bir müdd buğday kefaret olarak verir.<sup>238</sup>
- 7- Gebe ve emzikli kadın, oruç tutabilme gücüne sahip olup çocuklarına zarar geleceğinden korkmazlarsa, oruçlarını açmazlar. Şayet çocuklarına zarar geleceğinden korkarlarsa, oruçlarını açar, ihtiyaten her bir gün için bir müdd hurma sadaka verir ve çocuklarının zarar görmeyeceklerinden emin oldukları takdirde de oruçlarını tutarlar.<sup>239</sup>

<sup>234</sup> Şafî, *el-Üm*, IV, 174.

<sup>235</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 458.

<sup>236</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 457.

<sup>237</sup> Şafî, *el-Üm*, IV, 193.

<sup>238</sup> Şafî, *el-Üm*, IV, 204.

<sup>239</sup> Şafî, *el-Üm*, IV, 204.

## İKİNCİ BÖLÜM

### ZEKÂT, HAC VE DİĞER İBADETLERDE İHTİYAT

#### 2.1. ZEKÂT MESELELERİ

Zekât, sözlükte artma, çoğalma, arıtma, övgü ve bereket gibi anlamlara gelmektedir.<sup>240</sup>

İslami literatüründe ise zekât; zengin sayılan Müslümanların malının belli bir bölümünü karşılıksız olarak dinen belirlenmiş olan yardıma muhtaç kimselere vermeleri demektir. Zekât İslam dininin temel ibadetlerinden biri olup hicretin ikinci yılında oruç ibadetinden sonra farz kılınmıştır. Mal ile yapılan bir ibadet olan zekât Kur'an da pek çok yerde namazla birlikte zikredilmiş ve Müslümanlar teşvik edilmiştir.<sup>241</sup> Zekât, zengin fakir arasındaki sevgi bağını artırarak yardımlaşma ve dayanışmaya zemin hazırlamıştır. Nefreti, cimriliği, bencilliği ve nice kötü davranışları yok edecek bir ibadettir. Müslümanların mali mükellefiyetle emrolunduğu bu ibadetle ilgili hükümlerde de ihtiyatın etkisini görüyoruz.

Zekât; Ferdi, sosyal, iktisadi, siyasi ve ahlaki yönleri de bulunan, çok yönlü bir ibadettir. Zekâtle ilgili olarak ihtiyatın dikkate alındığı meselelerden bazıları şöyledir.

##### 2.1.1. Ağaçtaki Meyvenin Tahmin Edilmesi Meselesi

Meyvelerin tahmini şudur: Hurma ve üzüm gibi zekâtı gereken meyveler yetiştiği zaman İslam devletinin yetkilisi meyveleri tahmin edecek bir görevliyi gönderir. Üzümden ve hurmadan ne kadar kuru üzüm ve kuru hurma çıkacağını tahmin eder sayıp tespitini yapıp çıkacak zekât miktarını borç olarak kaydedip mal sahiplerini bu şekilde sorumlu tutar. Bu konu hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Ağaçtaki meyvelerin olgunlaştıktan sonra miktarının tahmin edilip, zekâtının verilmesini meşru' görenler Mâlikîler<sup>242</sup> Şâfiîler<sup>243</sup> ve Hanbelîlerdir.<sup>244</sup> Delilleri ise;

<sup>240</sup> İbn Manzur, *Lisanü'l-Arap*, II, 36.

<sup>241</sup> Bakara, 43, 110, 177; Meryem, 31, Tevbe, 103.

<sup>242</sup> Karâfi, *ez-Zehira*, III, 90.

<sup>243</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 479.

<sup>244</sup> Buyuti, *Şerhu Münteha'l İradat*, I, 419.

Ebu Hamid el Said şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Tebük gazvesinde biz de Resûlullâh salla`llâhu aleyhi ve selam ile birlikte gaza etmiştik. Resûl-i Ekrem Vâdi`l-Kurâ`ya vardığında kendi bahçesinde çalışan bir kadına rastladılar. Nebî salla`llâhu aleyhi ve selam ashabına: Şu (bahçedeki) hurmayı tahmin ediniz buyurdu. (Biz tahmin ettik). Resûlullâh da on vesk tahmin buyurdu ve bahçe sahibi kadına: (Hurma toplarken) buradan ne kadar (kile) çıktığını say! dedi.”<sup>245</sup>

Delil olara gösterilen bir diğer hadis ise; “*Ağaçtaki meyvelerin miktarını takdir ettiğiniz zaman olgunlaştıktan sonra onları toplayın ve üçte birini bırakın eğer üçte birini bırakamazsanız dörtte birini bırakın.*”<sup>246</sup>

Hadisi şerif delillerine baktığımızda hars, yani ağaçtaki meyvenin miktarının tahmin edilmesi meşru olduğunu gösterir

Hanefilere göre<sup>247</sup> ağaçtaki meyve miktarının tahmin edilmesini caiz değildir.

Hanefiler ağaçtaki meyvenin miktarının tahmin edilmesi hususunu zanna(şüpheye) dayalı olduğunu şüphenin ise gerçeği yansıtmadığını, benzerlikleri ortaya çıkardığından dolayı dinen de yasal olmadığını ve meyve ile meyvenin satışı risk olduğunu ifade ederek cevaz vermemişlerdir.<sup>248</sup>

Buraya kadar yukarıda ağaçtaki meyvenin miktarının tahmin edilmesi caiz olup olmadığından bahsettik. Şimdi ise, ağaçtaki meyvenin miktarını tek kişinin tahmin etmesi yeterli mi, yoksa iki kişinin tahmin etmesi mi yeterli? Bu durumdan bahsedeceğiz. Bu hususta da âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Ağaçtaki meyvelerin zekâtını takdir etmesi için tek kişiyi görevlendirilmesi yeterli olacağını caiz görenler Mâlikîler,<sup>249</sup> Hanbelîler<sup>250</sup> ve Şâfiîler’in bir kısmıdır.<sup>251</sup>

Delilleri ise; Hz. Ayşe’nin, rivayetine göre “*Peygamberimiz Abdullah b. Revâha'yı Yahudiler'e göndermiş, o da olgunlaşınca daha yenilmeden önce hurmaları zekâtını tahmin edermiş.*”<sup>252</sup>

<sup>245</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Zekat, Hd. No: 1481

<sup>246</sup> Tirmizi, *Süneni Tirmizi*, Kitabu'l-Zekat Hd. No: 643

<sup>247</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, XXIII, 6.

<sup>248</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, XXIII, 6.

<sup>249</sup> Karâfi, *ez-Zehîra*, III, 90.

<sup>250</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 175.

<sup>251</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 479.

<sup>252</sup> Ebu Davut, *Sunen*, Kitabu'l-Zekat, Hd. No: 10606

Peygamberimizin(s.a.v.) *Abdullah b. Revâha'yı* göndermesi tek kişinin görevli olarak zekâtı tayin etmesinin caiz olduğunu gösterir.

Ağaçtaki meyvelerin zekâtını takdir etmesi için iki kişinin görevlendirilmesinin şart olduğu görüşünde olanlar da vardır.<sup>253</sup>

İmam Şâfiî ağaçtaki meyvelerin miktarının zekâtını takdir etmesi için tek kişiyi görevlendirilmesi yeterli olacağını caiz görenlerdendir. Bu görüşünü “*Abdullah b. Revâha'yı Yahudiler'e gönderir, o da olgunlaşınca daha yenilmeden önce hurmaları zekâtını tahmin ederdi.*” Hadisini delil olarak sunar.

Lakin İmam Şâfiî ihtiyatı tercih ederek meyvelerin zekâtını takdir etmesi için iki kişinin görevlendirilmesinin şart olduğunu şöyle söylemiştir. “Öşür ve muamelatta iki veya daha fazla kişinin görevlendirilmesi her defasında daha sevimli gelmiştir. Zira zikredildiği gibi Abdullah bin Revaha'nın görevinin tek başına kesintiye uğradığına veya kendisiyle beraber başaksının da eşlik ettiğine dair hadisler de vardır”<sup>254</sup>

Ağaçtaki meyvenin miktarını tahmin etmek, o şeye şüpheyle yaklaşmak demektir. Şüphe ise gerçekte bağdaşmamaktadır. Hal böyleyken bu durumda ihtiyaten meyvenin zekâtını ağaçtayken değil, hasat edildikten sonra tartılarak ve ölçerek belirlemek gerekir.

### 2.1.2. Fıtır Sadakasının Vakti Çıktıktan Sonra Fakir Kimsenin Ödeme Meselesi

Âlimler fıtır sadakası vakti çıktıktan sonra fakir kimsenin ödeme hükmü konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Mâlikîler,<sup>255</sup> Şâfiîler<sup>256</sup> ve Hanbelîlere<sup>257</sup> göre kendisine vacip olduktan sonra verecek kimse bulamaması veya herhangi bir sebepten dolayı sonraya erteleyerek vakti çıktıktan sonra (semavi, arzi vb. felaket) durumlardan dolayı malı helak olup, fakirleştikten sonra fıtır sadakası ödeme sorumluluğu düşer.

<sup>253</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 479.

<sup>254</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 159.

<sup>255</sup> Karâfi, *ez-Zehîra*, III, 90.

<sup>256</sup> Cüveynî, İmamı'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdillâh, *Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezhep*, Thk.: Abdullazim ed-Dib, Daru'l-Minhac, Beyrut 2007, III, 381.

<sup>257</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 176.

Bu görüşte olanlar vaktin vucubuna itibar etmişlerdir. Fakir kimsenin ödeme imkânı yok ise sorumluluk ondan düşer.<sup>258</sup>

Hanefilere göre<sup>259</sup> kendisine vacip olan fitır sadakası vakti çıktıktan sonra fakir kimsenin ödeme sorumluluğu düşmez.

Fıtır zekâtı mali bir sadakadır. Farz olduktan sonra ancak ödemeyle düşer. Bu kişinin sorumluluğu malıyla alakalı olmayıp, borcuyla alakalı olduğundan, malın yok olması halinde sadaka düşmez.<sup>260</sup>

Görüldüğü gibi bu hususta ihtilafın sebebi kişinin sorumluluğu malıyla mı yoksa borcuyla mı alakalı olduğudur.

İmamı Şâfiî vaktin geçmiş olması ve kendisinin de ödeme imkânı olmaması fitır sadaka yükümlülüğünü ortadan kaldırır. Lakin onu ödeyerek elinden çıkarırsa daha iyi olur ifadelerini kullanmıştır.<sup>261</sup>

Fıtır sadakası (fitre), Ramazan Bayramı'na ulaşmanın bir şükürü olarak, dinen zengin sayılan Müslümanların vermesi gereken bir sadakadır. Bu sadakanın, bayram namazından önce verilmesi müstehap kabul edilmiştir. Ancak bayram sabahına kadar verilmemişse, bayram günlerinde ödenmesi gerekir. Zamanında ödenmeyip sonraya kalan fitreler ise mümkün olan ilk fırsatta ödenmelidir. Bu da ihtiyat gereğidir.

### 2.1.3. Devenin Zekâtı Meselesi

Sayısı yirmi dörde kadar olan develerin zekâtında âlimler ittifak içerisinde. Şöyle ki sayısı yirmi dörde kadar olan develerin zekâtı her beş deve de bir koyun zekât olarak düşmektedir. Lakin yirmi beş ve üzeri develerin zekâtı konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Konuyu şöyle açıklığa kavuşturalım deve sayısı yirmi beşe ulaşan bir kişi binti mehad(bir yaşını doldurmuş dişi deve ) vermesi gerekiyor, bulamasa binti lebun(iki yaşını doldurmuş erkek deve) vermesi gerekiyor. Dolayısıyla bunlardan biri yanında bulunmasa zekât olarak ne vermeli bu konu hakkında üç görüş vardır.

<sup>258</sup> Cüveyni, *Nihayetu'l-Matlab*, III, 381.

<sup>259</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 110.

<sup>260</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, III, 110.

<sup>261</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 169.

Hanefilere<sup>262</sup> göre farz olan deve bulunmazsa kıymetini almak caizdir.

Delilleri ise; Ebû Bekir'in (r.a.) Enes b. Mâlik'e, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) emredilen zekât miktarlarının yer aldığı bir mektup yazmıştı. *“(Mektupta) Kimin zekâtu bir yaşını doldurmuş bir dişi deveye (binti mehad) ulaşırsa ve mal sahibinin yanında bu özellikte bir deve bulunmazsa iki yaşında bir deve (binti lebun) bulunursa, sahibinden bu dişi deve zekât olarak kabul edilir. Zekât toplayan (yaş farkını telafi için) mal sahibine ya yirmi dirhem yahut iki koyun verir. Mal sahibi yanında bir yaşında deve bulunmaz, iki yaşında bir erkek deve bulunursa, bu da o kimseden zekât olarak kabul edilir. Fakat fark olarak bir şey verilmez.”*<sup>263</sup>

Bu hadiste şöyle bir çıkarım yapılabilir: Hadiste ifade edilen yirmi dirhem ve iki koyun kıymetinin verileceğine dair çoğunluğa dayalı bir liyakatin takdiridir.<sup>264</sup>

Hz. Âliden(r.a.) den gelen diğer rivayet ise; *“devenin zekâtu alındığı zaman yaşını almış veya yaşının üstünde ise ondan yirmi dirhem veya iki koyun alınır.”*<sup>265</sup>

Mâlikîlere göre <sup>266</sup> bir yaşını doldurmuş dişi deve bulunmadığında yaşının üzerinde bir şey vermeyi mal sahibi tercih etmedikçe yaşını doldurmuş deve satın alınır öyle zekât verilir. Yani dişi deve yoksa onun yerine bir dişi deve satın alması gerekir.

İmamı Malik zekâtın içerdiği delillerin genel olduğu ve bunun mal sahibi tarafından ödenmesi gerektiğini ilkesini zikrederek, mal onun üzerine farzdır, bulunmasa getirmekle yükümlüdür.<sup>267</sup>

Şâfiîler'e<sup>268</sup> ve Hanbelîlere<sup>269</sup> göre bir yaşını doldurmuş dişi deve bulunmadığında yaşını tamamladığında alınır.

Delilleri ise; Ebû Bekir'in (r.a.) Enes b. Mâlik'e, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) emredilen zekât miktarlarının yer aldığı bir yazdığı mektup. *“(Mektupta) Kimin zekâtu bir yaşını doldurmuş bir dişi deveye(binti mehad) ulaşırsa ve mal sahibinin yanında bu özellikte bir deve bulunmazsa iki yaşında bir deve(binti lebun) bulunursa, sahibinden bu*

<sup>262</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, II, 155; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, II, 33.

<sup>263</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Zekât, Hd. No: 1448

<sup>264</sup> İbn Nuceym, *Bahru'r-Raik*, II, 237.

<sup>265</sup> Abdurrezzak, *Musannef*, Kitabu'l-Zekat, Hd. No: 60902

<sup>266</sup> İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 192.

<sup>267</sup> İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 193.

<sup>268</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 383.

<sup>269</sup> Buyuti, *Şerhu Münteha'l İradat*, I, 403.

*dişi deve zekât olarak kabul edilir. Zekât toplayan (yaş farkını telafi için) mal sahibine ya yirmi dirhem yahut iki koyun verir. Mal sahibi yanında bir yaşında deve bulunmaz, iki yaşında bir erkek deve bulunursa, bu da o kimseden zekât olarak kabul edilir. Fakat fark olarak bir şey verilmez.*<sup>270</sup>

Hadis açıkça sınırları belirlemiştir. Başka şeylere başvurmaya gerek yoktur. Onu değiştirmek caiz değildir.<sup>271</sup>

İmamı Şâfiî devenin zekâtını alırken değerinin düşürülmesini caiz görmemiştir. Devenin zekâtını alırken yaşının altı bulunuyorsa veya üstünü bulamıyorsa ya da yaşının üstü bulunuyor altı bulunmuyorsa başka seçeneği yoksa bulunandan alınır. Malın sahibinden yıllar arasındaki farkı alınmak istenirse malın sahibi yirmi dirhem veya iki koyun arasında seçim yapacaktır. Lakin her ikisinden de sorumlu olmamak için mal sahibi için ihtiyaten iki koyundan veya yirmi dirhemde fazlasını fakirlere vermesi daha iyi olur ifadelerini kullanmıştır.<sup>272</sup>

İmamı Şâfiî bu ihtiyatıyla iki hususu birleştirerek sahih ve açık hadisleri de dikkate alarak zekâtın amacına uygun en faydalı olan fakirleri gözetmiştir.

25 deve ve üzerindeki zekât konusunda, İslam'da temel kural, zekâtın malların aslıyla (yani deveyle) verilmesidir. Ancak bazı durumlarda kıymetini (bedelini) vermek caiz görülebilir. Devenin taşınması veya ulaştırılması zor bir yerde olması, Fakirin, deve yerine kıymetini (örneğin para) tercih etmesi, Zekât malının aynen verilmesinin daha fazla sıkıntıya yol açması.

Eğer kıymet verilecekse, verilecek miktarın devenin piyasa değeri üzerinden adil bir şekilde hesaplanması gerekir. Kıymetin verilmesinde tereddüt varsa, ihtiyat gereği asıl(deve olarak) verilmesi gerekir.

<sup>270</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Zekat, Hd. No: 1448

<sup>271</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, IV, 26.

<sup>272</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 159.

#### 2.1.4. Zekâtla İlgili Diğer İhtiyatı Tercihler

- 1- Zekât veren kişi, zekâtı toplamaya gelen memura şimdilik malın üzerinden bir yıl geçmediğini söylese onun sözüne itibar edilir. Bununla birlikte görevli ona şüphe duyarda yemin ettirmek isterse ihtiyaten bunu yapabilir.<sup>273</sup>
- 2- Bir kimse ihtiyaçlarını karşıladığı yani bakmakla yükümlü olduğu kişilerden birinin şehirden uzaklaşıp kayıp olduğunu haber alsa Fıtır zekâtının sadakasının ödendiği zamanda ölümü diri mi olduğunu bilmez şüphe ederse ihtiyaten onun zekâtını sadakasını versin.<sup>274</sup>
- 3- Zekât toplayan memurun veya valinin görevini zekâtı tahsil etmek için bir başkası üstlenirse, pay sahipleri lehine ihtiyatlı davranarak sorması ve zan altında tuttuğu kimselere yemin ettirmesi gerekir.<sup>275</sup>
- 4- O eğer bir adamın sahip olduğu maldan on dirhem ayırırsa ve eğer kaybolan malima zarar gelmemişse bu para onun zekâtı olsun ya da nafil sadakası olsun, zarar gelmişse de nafil sadakası olsun dese ve kaybolan malı da sağlam ise o takdirde bu ödemesi ihtiyaten zekât olarak geçerli olmaz. Çünkü niyet ederken tam olarak zekâtı kast etmemiştir tekrar zekâtını vermek uygundur.<sup>276</sup>
- 5- Zekât, ülkenin râyiçte olan parasından verilir ve ticaret malları bu para ile kıymetlendirilir. Eğer ticaret malına yatırdığı para tam nisaba bâliğ olmuşsa, o ticaret malını onunla kıymetlendirmek, ülkenin râyiçteki parasıyla kıymetlendirmekten ihtiyaten daha iyidir<sup>277</sup>
- 6- Adamın bir beldede 40 koyunu varsa ve zekat memuru ondan bir koyunu zekat olarak alacağım derse mal sahibi de ancak yarın koyunun bedelini zekat olarak vereceğim dese adamın başka belde de koyunları varsa ve kalanını o belde de vermek istiyorsa zekat memuru adamı tasdik etmelidir şayet zekat toplama memuru adamın yalan söylediğini düşünüyorsa ihtiyaten yemin ettirir.<sup>278</sup>
- 7- Zekât başka bölgelere çıkartılmamalıdır ancak bir fetvaya göre eğer zekâtı başka bir bölgeye nakleder ve başka memleketlerdeki fakirlere verirse zekât farizasını yerine getirmiş olur. Fakat bütün bunlara rağmen ihtiyaten ihtilaflardan ve

<sup>273</sup> Şirazi, *el-Muhazzeb*, I, 169, Nevevî, *el-Mecmu'*, VI, 157.

<sup>274</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 92.

<sup>275</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 80.

<sup>276</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 424.

<sup>277</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 412.

<sup>278</sup> Şafi, *el-Üm*, II, 416.

şüphelerden sakınmak için her malın zekâtı bulunduğu memlekette verilmelidir.<sup>279</sup>

- 8- Kişi kendi ev malıyla ticaret yapmaya niyet ederse, onunla ticarî eşya satın almadıkça, yani sadece niyetle sene-i devriyesi başlamaz. Ticareti daha sene tamamlanmadan ticareti bırakırsa, zekât sorumluluğu da düşer. Fakat ihtiyaten en iyisi; o senenin ticaret zekâtını vermektir.<sup>280</sup>

## 2.2. HAC MESELESİ

Hac İslam dininin temel şartlarından biri olup hem bedenen hem mal ile yapılan bir ibadettir. Fıkıh terimi olarak imkânı olan her Müslüman'ın belirlenmiş zaman içinde Kâbe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder.

Hac, belirttiğimiz gibi belirli zamanlarda ve belirli mekânlarda gerçekleşen bir ibadet olduğundan ve insanların ömürlerinde bir kez yerine getirmeleri halinde sorumluluktan kurtuldukları bir ibadet olduğundan âlimler onu tam manasıyla yerine getirme adına onunla ilgili ihtiyatî hükümler ortaya koymuşlardır.

### 2.2.1. İhrama Girdikten Sonra Buluğ Çağına Girmiş Çocuğun veya Azat Edilmiş Kölenin Kan Dökmesi (Kurban kesmesi) Meselesi

Konuya başlamadan önce şunu belirtmek gerekir ki, erkek çocuğun buluğ çağına ulaşmış olarak veya kölenin ihramda olmaksızın azat edilmesi halinde ihrama girip Arafat'ta konaklayıp hac yapmaları hususunda âlimler ittifak içerisindeyler. Lakin bu durum ihrama girdikten sonra olması, yani ihrama girdikten sonra erkek çocuğun buluğ çağına girmesi ve kölenin azat edilmesi halinde haccı yerine gelmiş olur mu kurban kesmek üzerlerine gerekir mi âlimler bu durum için ihtilaf ettiler.

Hanefiler erkek çocuk ile köle arasında ayrıma giderek erkek çocuğun haccı geçerli olur, ama kölenin haccı geçerli olmaz diye ifade etmişlerdir.<sup>281</sup>

<sup>279</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 416.,417.

<sup>280</sup> Gazali, *İhyau 'Ulumid-Din*, I, 412.

<sup>281</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 174; Kasani, *Bedai'u's-Sanai'*, II, 121.

Bir çocuk, ihrama girdikten sonra ve Arafat vakfesinin hitamından önce bulûğa ermiş olsa ve bu ihramla haccını tamamlasa, bu hac nafîle bir hac olur. Fakat bu çocuk, ihramı yeniler yani ihrama yeniden girer ve bundan sonra Arafat'ta vakfe ederse, yaptığı bu hacle farz olan haccı yerine getirmiş olur. Fakat köle, azat edilmeden önce ihrama girmiş bulunursa, azat olduktan sonra ihramını yenilese bile yaptığı bu hac, farz olan haccın yerine geçmez.<sup>282</sup>

Mâlikîler<sup>283</sup> ve Hanbelîlere<sup>284</sup> göre ihrama girdikten sonra bulûğ çağına ulaşan çocuk ve azat edilen köle için hac geçerli değildir.

Delil olarak ise “وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ” “Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin.”<sup>285</sup> Ayetini göstermişlerdir.

Şâfiîlere<sup>286</sup> göre ihrama girdikten sonra bulûğ çağına ulaşan çocuk ve azat edilen köle için hacları geçerlidir.

Delilleri ise peygamberimizin şu hadisidir: “*Hac Arafat'tır. Kim Müzdelifede bulunması gereken gece fecrin doğuşundan önce orda bulunursa hacca yetişmiş olur.*”<sup>287</sup>

Bu hadisten çıkarılacak sonuç genele şamil olmasıdır. Yani hadis bulûğ çağına ulaşmış yetişkin içinde çocuk içinde köle içinde söylenmiş olabilir.

Yukarıda ki bahsettiğimiz mesele İmamı Şâfiî'nin önemseydiği ve bizimde konumuzun başlangıcı olmuştur.

Konumuzun asıl meselesi İhrama girdikten sonra bulûğ çağına ulaşan çocuk ve azat edilen kişi için kan(kurban) gerekir mi gerekmez mi? Âlimler bu meselede ihtilaf etmişlerdir.

Şâfiîlere göre<sup>288</sup> kan gerekir.

<sup>282</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 174; Kasani, *Bedai'ü's-Sanai'*, II, 121.

<sup>283</sup> Hattab, *Mevahibu'l-Celil*, II, 488.

<sup>284</sup> Merdavi, *el-İnsaf*, III, 390.

<sup>285</sup> Bakara, 196.

<sup>286</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 58.

<sup>287</sup> Tirmizi, *Süneni Tirmizi*, Kitabu'l-Zekat Hd. No: 643

<sup>288</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 59.

Farz olan ihram ancak farz olduğu andan itibaren geçerlidir. Farz olmadan önce yapılanların varlığı yokluğu aynı olduğunu ifade ederek ülkelerinde mikâttan geçen ve hac için ihrama girenler gibi olduğu için kan gereklidir.<sup>289</sup>

Hanefilere<sup>290</sup> göre erkek çocuk için kan gerekmez. Hanbelîlere<sup>291</sup> göre ise ikisi için de kan gerekmez.

Köle ve henüz akıl baliğ olmamış çocuk hac için ihrama girse, Arafat'tan önce veya Arafat'ta ve yahut Müzdelifede ya da başka bir yerlerde olsalar, köleye hürriyeti verilse, çocukta akıl baliğ olsa köle hürriyetine kavuştuktan sonra çocukta akıl baliğ olduktan sonra Arafat'a dönerlerse, bu onlar için İslam'ın farz kıldığı haccı yerine getirmiş olurlar. Her ikisinin de bu durumda bir kurban kesmeleri daha sevimli olduğunu ifade etmiştir.<sup>292</sup>

Bu konuda ki ihtiyatın sebebi haccın farz olduğu andan itibaren dikkate alınmasıdır. Yani ihrama girdiklerinde farz değildir. Dolayısıyla yapılanlar bir anlam ifade etmemektedir. Farz olduktan sonra ülkelerinden gelip mikâtta ihrama girip hac yapmak isteyenler gibi olur. Bu sebeple mikâtta ihramı tamamen kaçırmanın cezası dem(kurban) gerekir. Mikatta hür ve yetişkin bir şekilde ihrama girmek gerekir.<sup>293</sup>

### 2.2.2. Şeytan Taşlamayı Terk Etme Meselesi

Şâfiîlere göre Akabe cemresine taş atma günü, arife günün bayramın birinci gününe bağlayan gece yarısından itibaren başlar, aynı gün güneşin batışına kadar devam eder. Bu zaman diliminde atılması gereken taşlar bayramın dördüncü günü güneş batımına kadar atılsa geçerli olur ve herhangi bir ceza gerekmez.<sup>294</sup>

Cumhur (âlimlerin çoğunluğu) şeytan taşlamayı terk etmenin dem(kurban) gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir.<sup>295</sup>

<sup>289</sup> Maverdi, *Havi'l-Kebir*, IV, 241.

<sup>290</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 174.

<sup>291</sup> Merdavi, *el-İnsaf*, III, 390.

<sup>292</sup> Şafii, *el-Üm*, III, 322.

<sup>293</sup> Maverdi, *Havi'l-Kebir*, IV, 245; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 59.

<sup>294</sup> Remli, Şemsuddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas, *Nihayetu'l-Muhtac İla Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikri't-Tiba'a, Beyrut 1984, III, 307-308.

<sup>295</sup> Kasani, *Bedai'u's-Sana'i*, II, 159; Karâfi, *ez-Zehîra*, III, 351; Maverdi, *Havi'l-Kebir*, IV, 200; İbn Kudâme, *el Muğni*, V/380.

Delilleri ise Hz. Abbas (r.a.)'tan rivayet edilen şu hadis: “*Kim haccın fiillerinden farzları dışında bir şeyi unuttur veya terk ederse kan döksün*”<sup>296</sup>

Şeytan taşlama bir ibadettir dolayısıyla terk etmek ceza gerektirir. Cezası dem gerekir çünkü vacip ibadetlerden birini terk etmiştir.<sup>297</sup>

Maverdi bu konu hakkında üç durumdan bahsetmiştir.<sup>298</sup>

- 1- Güneş batmadan önce şeytan taşlamayı terk ettiğini hatırlarsa taş atma zorunluluğundan dolayı Mina'ya döner, taşları alır ve cemreyi taşlamayı tamamlar.
- 2- Üçüncü gün güneş battıktan sonra hatırlarsa Mina'ya dönmesine gerek yoktur, süresi geçmiştir ve fidye gerekir.
- 3- Gün batmadan üçüncü güne kadar her günün hükmü aynıdır. Taşlamaz ise fidye ödemesi gerekir. Yani üçüncü güne kadar taşlama zamanıdır. Bu hüküm herkes için aynıdır. Taşlamayı unutmuş ise kişi geri dönmekle yükümlüdür, dönmez ise fidye ödemek zorundadır.

İmamı Şâfiî'ye göre İbn Abbas'tan(r.a.) rivayet edilen hadise göre recmi terk edene kan dökmesi gerekir. Eğer bir kimse Mina'dan birinci günü ilk gruptan ayrılıp da sonra da üzerinde taş atma borcunu yerine getirmese ona bir kurban gerekir. Eğer o kimse ihtiyaten geri dönüp taş atarsa bunun için ona bir şey düşmez çünkü o hakkı kesintiye uğratmış olur. Böyle bir kesinti yapma hakkı da vardır.<sup>299</sup>

### 2.2.3. İhramlıken Avlanmanın Kefareti Meselesi

İhramlı iken avlanmanın kefareti tercihe mi yoksa tertibe mi bağlı âlimler bu konu hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler,<sup>300</sup> Mâlikîler<sup>301</sup>, Şâfiîlere<sup>302</sup> göre ihramlı iken avlanmanın kefareti tercihe bağlıdır. Delilleri ise şu ayettir;

<sup>296</sup> İmamı Malik, *Muvatta*, Kitabu'l-Hac, Hd. No:240

<sup>297</sup> Kasani, *Bedai'u's-Sanai*, II, 159.

<sup>298</sup> Maverdi, *Havi'l-Kebir*, IV, 200.

<sup>299</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 558.

<sup>300</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 84; Kasani, *Bedai'u's-Sanai*, IV, 200.

<sup>301</sup> İbn Abdilber, *el-Kâfi*, I, 394.

<sup>302</sup> Nevevî, *el-Mecmu*, VII, 438.

*“Ey İnananlar! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden bile bile onu öldürene, ehli hayvanlardan öldürdüğü kadar olduğuna içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kabe'ye ulaşacak bir kurbanı ödeme yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde keffaret ya da yaptığının ağırlığını tatmak üzere bunlara denk oruç tutma vardır. Allah geçmiştekileri affetmiştir, kim tekrar yaparsa Allah ondan öç alır. Allah güçlüdür, Öç alıcıdır.”*<sup>303</sup>

Ayet kefarete başlamada tertip değil tercih amaçlı olduğunu belirtmiştir.<sup>304</sup>

İbn Abbas'tan(r.a.) rivayete göre; *“Kuran'da geçen her şey bir tercihtir.”*<sup>305</sup>

Hanbelilere göre<sup>306</sup> İhramlı iken avlanmanın kefareti tertibe bağlıdır.

Delilleri ise; Hz. Abbas'tan(r.a.) gelen rivayettir; *“İhramlı olan bir kimse avlanırsa ona ceza verilir. Ona eş değer bir hayvan onu bulamazsa Onun ne kadar olduğuna bakılır sonra fakirleri doyurmaya bakılır. O da olmasa her yarım sa' için bir gün oruç tutar.”*<sup>307</sup>

Ayetin her iki manayı da içerdiğini buna göre ihramlı iken av hayvanını öldüren kişiye fidyesini vermesi emredilmiş ve ona o hayvanın benzeri yahut yiyecek olarak kefarete bulunması ya da bunun dengi oruç tutması söylemiştir. Böylelikle bu emir ile bunlardan hangisini dilerse, onu fidye vermekte serbest bırakıldığı ve bunların dışına çıkmayacağı anlamı ihtimal dâhilindedir. Lakin onun için ihtiyatlı olan avladığı hayvanın benzeri ile fidye vermesidir, bulamazsa yiyecek verebilir, bunu da bulamazsa buna denk oruç tutmasıdır.<sup>308</sup>

#### **2.2.4. Tavafta Müvalat Meselesi**

Müvalat: Tavafın şavtlarını ara vermeden peş peşe yapmak demektir.

Bir kimsenin tavaf esnasında abdesti bozulsa veya kendisinde guslü gerektiren bir hal vuku bulsa abdestini tazeler veya boy abdesti alır, tavafına kaldığı yerden mi devam eder yoksa tavafı bütünüyle yeniden yapması mı gerekir? Yani tavafa ara verdikten

<sup>303</sup> Maide, 95.

<sup>304</sup> Kasani, *Bedai'u's-Sanai'*, IV, 200..

<sup>305</sup> Abdürrezzak, el-Musanef, Kitabu'l Menesik, Hd. No: 8192

<sup>306</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, V, 415.

<sup>307</sup> Ebu Berk Abdullah b. Muhammed, *Musanef*, Thk.: Kemal Yusuf el Hut, Mektebetu'rRuşd, Riyad 1990, Kitabu'l-Hac, Hd no: 13360

<sup>308</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 480.

sonra tavaf kaldığı yerden mi devam etmeli yoksa yeniden mi başlamalı? Âlimler bu konu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.

Tavafta müvalat (tavafın şavtlarını peşpeşe ara vermeden yapmak) vacip değildir. Bu görüş Hanefilere,<sup>309</sup> Şâfiîlerin bir kısmının görüşüne göre<sup>310</sup>, Hanbelîlerin bir kısmının görüşüne göredir.<sup>311</sup>

Delilleri ise; “*Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik’i (Kâbe’yi) tavaf etsinler.*”<sup>312</sup>

Ayette müvalatın şartı hakkında mutlak bir şekilde zikredilmiştir.<sup>313</sup>

Mâlikîlere göre<sup>314</sup> tavafta müvalat vaciptir.

Bu görüşte olanlar tavafı namaz benzeterek ara vermeden uyum gerektiğini, temizlik şarttır kirlilik bulunursa bozulur ve yeniden başlanır, ifadesini kullanmışlardır.<sup>315</sup>

Müvalatın (tavafın şavtlarını peşpeşe ara vermeden yapmak) farz olduğu görüşünde olanlara cevap olarak tavafın namaza benzemediğini arada meşguliyetin olması tavafı tamamlamaya mani değildir.<sup>316</sup>

Müvalatın (tavafın şavtlarını peşpeşe ara vermeden yapmak) farz olmadığı görüşünde olanlara cevap olarak ise tavafta peygamberimize(s.a.v.) uyum ve bağlılık gerektiğini ifade etmişlerdir.<sup>317</sup>

Sonuç olarak, İmam Şâfiî bir kimse Kâbe’yi tavaf ederken henüz sayıyı tamamlamadan tavaf etmeyi herhangi bir sebepten bırakır da gelip devam etmesi uzun zaman alırsa, döndüğünde ihtiyaten tavafa baştan başlaması gerekir.<sup>318</sup>

İmamı Şâfiî burada ihtiyatlı olmasının sebebi farz olana uymak ve ihtilaftan çıkmaktır.<sup>319</sup>

<sup>309</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 48; Kasani, *Bedai’u’s-Sanai’*, IV, 130.

<sup>310</sup> Nevevî, *el-Mecmu’*, VIII, 47.

<sup>311</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, V/248; Merdavi, *el-İnsaf*, IV, 17.

<sup>312</sup> Hac suresi, 29.

<sup>313</sup> Kasani, *Bedai’u’s-Sanai’*, IV, 130.

<sup>314</sup> Hattab, *Mevahibu’l-Celil*, III, 75; İmamı Malik, *Medine*, I, 425.

<sup>315</sup> Buhuti, Mansur b. Yunus, *Keşşafu’l-Kına*, Thk: Hilal Musaylihi Mustafa Hilal, Daru’l-Fikr, Beyrut 1982, II, 483.

<sup>316</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, IV, 48.

<sup>317</sup> Buhuti, *Keşşafu’l-Kına*, II, 483.

<sup>318</sup> Şafii, *el-Üm*, II, 456.

Tavafta müvalat, tavaf esnasında peş peşe yapılan dönüşlerin arasında kesintisizliğin sağlanmasını ifade eder. Bu kavram, tavafın fikhî geçerliliği açısından önemlidir. Müvalat, İslam hukukunda “ameller arasında süreklilik” anlamına gelir ve tavafta da bu sürekliliğin korunması tavsiye edilir.

Tavafta müvalat, yani dönüşlerin arka arkaya yapılması sünnettir. Bu süreklilik, tavafın manevi ahengini korumayı amaçlar.

Ancak müvalatın terk edilmesi tavafı geçersiz kılmaz; yani tavaf sırasında ara verilse de tavaf geçerli olur. Ara verme durumu genellikle şu iki şekilde olur:

1. Kısa bir ara verilmesi: Kalabalık nedeniyle veya küçük bir ihtiyaç için kısa süre ara verilirse, tavafa aynı yerden devam edilir.
2. Uzun bir ara verilmesi: Uzun süreli bir ara verilirse, tavafın baştan yapılması daha ihtiyatlıdır.

### 2.2.5. Umrenin Hükmü Meselesi

Âlimler umre ile ilgili ayete getirilen farklı yorumlamalarıyla ve bu konuyla ilgili farklı rivayetlerin bulunmasından dolayı ihtilaf etmişlerdir.

Müslüman'ın ömründe bir defa umre yapması Hanefî ve Maliki mezheplerine göre müekked sünnettir.<sup>320</sup>

“وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا” “Gücü yetenlerin haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”<sup>321</sup>

“Hac, farz, umre nafile bir ibadettir”<sup>322</sup>

Yukarıdaki ayet ve hadisler umrenin farz olmadığına dair delillerdir.

Müslüman'ın ömründe bir defa umre yapması Şafî ve Hanbelî mezheplerine göre farzdır.<sup>323</sup>

“وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ” “Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın”<sup>324</sup>

<sup>319</sup> Şirbini, el-Hatib Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-Muhtac*, Daru'l-Fikr, Beyrut ts., II, 244.

<sup>320</sup> İbn Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, I, 395; Kasani, *Bedai'u's-Sanai*, II, 226.

<sup>321</sup> Ali İmran Suresi, 97.

<sup>322</sup> Tirmizi, *Süneni Tirmizi*, Kitabu'l-Zekât Hd. No: 88

<sup>323</sup> Şirbîni, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed elHatib, *el-Muğni'l-Muhtac ilâ Ma'rifeti Me'âni' Elfâzi'l-MinHac*, thk., Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed el-Mevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut 1994. Cilt. II, 206; İbn Kudâme, *el Muğni*, V, 6.

Farz olduğunu söyleyen âlimler bu ayeti hac ve umre görevini yerine getirin şeklinde bir emir olarak anlamışlar, umrenin farz olduğu içtihadında bulunmuşlardır.<sup>325</sup>

Bir diğer delil ise Hz. Ayşe'nin peygamberimize sorduğu soruya aldığı cevaptır. "Ey Allah'ın Elçisi! Kadınların cihat yapması gerekli midir" diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.s.), - Evet (onlara) içinde savaş bulunmayan cihat (yani) hac ve umredir gereklidir" buyurmuştur.<sup>326</sup>

Sünnet olduğunu söyleyen âlimler "Hacçı ve umreyi Allah için tamamlayın" ayetini farz olsun nafile olsun hac ve umre ibadetine başlanınca bu görevin yarım bırakılmayıp tamamlanması gerektiğini yorumlamışlardır.<sup>327</sup>

"Gücü yetenlerin haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"<sup>328</sup> anlamındaki ayette ve İslam'ın beş temel esasını açıklayan hadis-i şerifte<sup>329</sup> umrenin geçmemiş olmasını umrenin farz olmadığını ifade etmişlerdir.<sup>330</sup>

"Hacıda umreyi de Allah için tamamlayın"<sup>331</sup> ayetini imam Şâfiî tevil ederken umrenin vucubunu(farz) ifade ettiği ihtimalinde taşıdığı için Kura'nın zahirine uyararak ve ihtilaftan çıkmak için ihtiyaten daha uygun olanı, umrenin kişiye ömründe bir kez farz oluşudur.<sup>332</sup>

## 2.2.6. Hacla ilgili Diğer İhtiyatı Tercihler

- 1- Bir başkası adına hacceden kimse hususunda Rasululah(s.a.v) bir kadına bir erkeğin yerine haccetmesini emretmiş. Her ikisinin ortak yanı, giyilecek elbise dışında ihramın bütün yasakları ve hükümleri ortaktır. Lakin kadın erkek ihramın bir bölümünde birbirlerinden farklılık arz eder. Dolayısıyla bir erkeğin erkek yerine haccetmesi, bir kadının bir başka kadın yerine haccetmesi ihtiyaten daha uygundur.<sup>333</sup>

<sup>324</sup> Bakara suresi, 196.

<sup>325</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, V/13; İbn Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, I, 395.

<sup>326</sup> Şirbinî, *el-Muğni'l-Muhtâc*, II, 206.

<sup>327</sup> Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1988, II, 206.

<sup>328</sup> Ali İmran Suresi, 97.

<sup>329</sup> Müslim, *Sahihi Müslim*, Kitabu'l-Hac Hd. No:37-40.

<sup>330</sup> Kasani, *Bedai'u's-Sanai'*, II, 226.

<sup>331</sup> Bakara suresi, 196.

<sup>332</sup> Şafiî, *el-Üm*, IV, 281.

<sup>333</sup> Şafiî, *el-Üm*, IV, 258.

- 2- İhramlı iken elbise giyme hususunda eğer elbiseye koku isabet etmiş ve kokusu kalmışsa, onu giyinemez. Eğer bir elbiseyi zaferan ya da alaçehre ile boyandıktan sonra bu elbise uzun süre giyildikten yahut başka bir sebepten dolayı zaferan ya da alaçehre'nin kokusu elbiseden giderse, fakat bunların birisine su isabet ettiği takdirde az dahi olsa kokusunu harekete geçirecek olursa ihtiyaten ihramlı kişi onu giyemez. Eğer bunlara su deydiği zaman, bu ikisinin hiç birisinin kokusu harekete geçmiyorsa giyebilirler bununla beraber bu elbiselerin yıkanması ihtiyaten Müstehap görülmüştür. En uygunu ise insanın içinde bundan dolayı herhangi bir kuşkunun kalmamasıdır.<sup>334</sup>
- 3- Bir kimse Kâbe'yi tavaf ederken henüz sayıyı tamamlamadan tavaf etmeyi herhangi bir sebepten bırakır da gelip devam etmesi uzun zaman alırsa, döndüğünde ihtiyaten tavafa baştan başlaması gerekir.<sup>335</sup>
- 4- Bir kimse ihramlıyken bir hayvan öldürür de onun, eti yenen mi yoksa yenmeyen mi olduğunda şüphe ederse bir ceza gerekmez, fakat ihtiyaten ceza ödemesi müstehap görülmüştür.<sup>336</sup>
- 5- Hacı ya da umre için ihrama girmiş kimseler, savaş korkusu ile ihramdan çıkmalarına izin verilmiştir. Bu durumda, savaştan korkma hali vuku bulmuşsa ihtiyaten hiç ihrama girmemesi daha uygundur.<sup>337</sup>
- 6- İhramlı olan bir kimse, eğer cünüplükten dolayı gusül ediyor ise, başını parmak uçlarının ve ellerinin iç tarafları ile yıkamasını, saçını yumuşak bir şekilde hareket ettirmesini, suyu saçlarının dibine içermesini, ama tırnaklarıyla da kaşınmamasını, ondan bir şey koparmaktan çekinmesini ihtiyaten Müstehap görülür. Eğer saçını hafif ya da sert bir şekilde hareket ettirip de ellerine bir miktar saç gelecek olursa, ihtiyata uygun olan fidye vermesidir.
- 7- İhramlı olan bir kimse, cünüp olmadığı ve zorunlu olmadığı zamanlarda gusül edebilir. Eğer başını cünüplükten dolayı yıkamıyorsa elleri ile başını ovuşturmaması ihtiyaten daha uygun görülmüştür.<sup>338</sup>
- 8- Bir kimse ihramlı iken bedeninde bulunduğu hoş kokuyu yıkama imkanı olmazsa ihtiyaten şunları yapması daha uygun görülmüştür; bir bez ile o kokuyu

<sup>334</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 322.

<sup>335</sup> İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde*; Pala, *İhtiyat İlkesi*, 187.

<sup>336</sup> Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 285; Pala, *İhtiyat İlkesi*, 187.

<sup>337</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 305.

<sup>338</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 315.

silmesi, bez parçası bulamazsa eğer giderecekse toprak ile ovalar. Eğer toprak giderilmezse bir ağaç yahut bir ota bunu yapar. Eğer az miktarda bir suyu yanında bulunup eğer o kokuyu o suyla yıkayacak olursa, abdestine de yetmeyecek ise, ihtiyaten o suyla o kokuyu yıkar ve sonra teyemmüm eder.<sup>339</sup>

- 9- Yüksek sesle telbiye getirmek uygundur. Lakin kadınlar kendisi duyacak şekilde telbiye getirmesi ihtiyaten daha uygundur. Çünkü herhangi bir kimsenin kadının sesini duymaması daha iyidir.<sup>340</sup>
- 10- Mekke'ye gelmiş bir kimse tavaftan önce herhangi bir şeye başlaması güzel görülmemiştir. Lakin unutmuş olduğu bir farz namazı müstesna onu kılabilir. Yahut farz namazın sonlarında gelir onu kaçıracağından korkarsa ihtiyaten o zaman onu kılmak ile tavafa başlar.<sup>341</sup>
- 11- Erkekler ve kadınlar geceleyin ve gündüzün geldikleri takdirde tavaf yaparken acele etme işi Müstehap görülmüştür. Lakin genç ve göze gelen bir kadın müstesna, böyle bir kadının gündüz tavaf ederken gece onu kısmen örtmesi için geceye kadar tavafı geciktirmesi ihtiyaten Müstehap görülmüştür.<sup>342</sup>
- 12- Tavafta tur sayısında şüphe eden bir kimse ihtiyaten şüphe ettiğini yok sayar kesin bildiğini esas alır.<sup>343</sup>
- 13- Tavaf eden bir kimse, tavafı kesintiye uğratırsa ve dönmesi uzun bir zaman alırsa, tavafa yeniden başlasın. Çünkü bu bir ihtiyattır.”<sup>344</sup>

## 2.3. DİĞER MESELELER

### 2.3.1. Ehl-i Kitabın Kurban Kesmesi Meselesi

Hanefî ulemasının çoğunluğuna<sup>345</sup>, Mâlikîlere<sup>346</sup>, Şâfiîlere<sup>347</sup> ve Hanbelîler'e<sup>348</sup> göre Ehl-i Kitabın kestiği kurban etinden yenmesi caizdir.

<sup>339</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 334.

<sup>340</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 339.

<sup>341</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 376.

<sup>342</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 376.

<sup>343</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 398.

<sup>344</sup> Şafi, *el-Üm*, IV, 399.

<sup>345</sup> Serahsi, *el-Mebsût*, XII, 5; Kasani, *Bedai'u's-Sanai'*, V, 45.

<sup>346</sup> İmamı Malik, *el Müdevvene*, I, 536.

<sup>347</sup> Şirazi, *el Mühezzep*, I, 457.

<sup>348</sup> İbn Kudâme, *el Muğni*, V/13.

**Delilleri ise;** “ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ” Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir.<sup>349</sup>

Ayet Ehl-i kitabın yani ilahi kitaba inanmış bir kimsenin yiyeceklerinden yemenin caiz olduğuna, ayrıca bunların kurban kesmesinin caiz olduğuna işaretler.<sup>350</sup>

İbn Abbas'ın rivayetine göre ayetteki onların yiyecekleri, kurbanlarıdır.<sup>351</sup>

İmamı Şâfiî Ehl-i kitabın kestığı kurbanın etlerini yenilmesinin caiz olduğuna dair hükmü zikretmiş. Eğer onların kestikleri hayvanları yemek bize caiz ise, bu durumda onların kurbanlık hayvanları kesmelerine izin verilmesi daha olası bir durum olduğunu ifade etmiştir.<sup>352</sup>

İmamı Şâfiî İhtiyatı elden bırakmamak adına kurban kesmeye bir Müslüman'ın başlatması daha iyi olduğunu ifade etmiştir.<sup>353</sup>

Buradan çıkarılacak sonuç şudur; Yüce Allah'a yaklaştıran şeyin Müslüman'ın elinden kesilen kurbandır. Ne kadar Ehl-i kitabın kurban kesmesi caiz olsa bile öncelik Müslüman'ındır.

<sup>349</sup> Maide suresi, 5.

<sup>350</sup> Buhuti, Mansur b. Yunus, *Şerhi'l-Münteha*, III, 418.

<sup>351</sup> Buhari, *Sahihi Buhari*, Kitabu'l-Kurban, Hd. No: 5508

<sup>352</sup> Şafi, *el-Üm*, II, 580.

<sup>353</sup> Şafi, *el-Üm*, II, 625.

## SONUÇ

Çalışmamızda ulaştığımız birtakım sonuçları şu şekilde ifade edebiliriz:

Fıkıh mirasımızda meselelerin, her devir çağın şartlarının da dikkate alınarak, oldukça geniş perspektiflerden ele alındığı ve adeta boşluk bırakılmayacak şekilde kritik edilerek çözümlendiği gözlenmektedir. İşte güçlü bir şekilde benimsenen ihtiyat ilkesi “boşluk bırakmamayı” sağlayan önemli fıkhi prensiplerden biri olduğu söylenebilir.

Gerek ibadetler alanında olsun gerekse hukuki alanda olsun fıkıhın hemen hemen tamamında etkisi bulunan ihtiyat kuralının yerine göre vacip, yerine göre mendup olarak uygulanma gereğinin altında yatan ana sebep belirsizlik/şüpheli durumudur.

İhtiyati tutumun temel amacı mükellefin ibadetler gibi sırf manevi dünyayı ilgilendiren amellerde uhrevi sorumluluktan kesin çıkmasını sağlamaktır.

İhtiyat fıkıhın hemen hemen tamamında söz konusu olabilen bir kaide olmakla beraber sırf Allah hakkı olan ibadetler alanında maksimum düzeyde dikkate alınmıştır.

Çalışmamızda ulaştığımız neticelerden biri de şudur. Şüpheli durumlarda ihtiyatı esas almak gerektiği konusunda fakihler aynı noktada birleşmişlerdir. Ancak şüpheli durumun göreceliği sebebiyle her belirsizliğin ihtiyatı gerektirip gerektirmeyeceği hususunda farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Şâfi mezhebinde de diğer mezheplerde olduğu gibi ihtiyati tutuma değer verilmiş ve ibadetler konusunda daha hassasiyet gösterilmiştir. Bu manada ihtiyatlı davranmak şari’in hüküm koymadaki genel ve özel maksatlarıyla uyumludur.

İhtiyatın temel nedeni şüpheli durumlar olduğundan bu durumun ortadan kalkması halinde ihtiyata da gerek olmayacaktır. Tersine de böyledir. Önceden kendisinde şüphe ve belirsizlik bulunmayan durumlara sonradan böyle bir hal arız olduğu takdirde ihtiyatlı davranma gereği ortaya çıkabilir. Bu durum hukuki meselelerde söz konusu olabileceği gibi ibadet meselelerinde de geçerlidir. Güneşte ısıtılan suyun taharette kullanılması buna örnek teşkil edebilir.

## KAYNAKLAR

- A.Buhari, Abdulaziz b. Ahmed, *Keşfu'l Esrar'an Usulil- Pezdevi*, Thk: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Abdullah, Vecih Ahmed, *el- Hakim et Tirmizi ve't Ticahathu'z Zevkiyye*, Daru'l Marifefeti'l- Camiyye, İskenderiyye 1989.
- Acar, Halil İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, EKEV Yayınları, Erzurum 2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Thk.; Şuayb Arnavut- Adil Mürşid ve dğr., Müessesetu'r-Risale, Beyrut 2001.
- Akyüz , Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Amidi, Seyfuddin Ali b. Ebi Ali, *el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam*, Thk.: Seyyid el-Cemili, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1984
- Apaydın, Hacı Yunus, “Klasik Fıkıh Usülünün Yapısı ve İşlevi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sy :1, Konya 2003, 7-28.
- Apaydın, Hacı Yunus, “İhtiyat Maddesi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXI.
- Bağçivan, Muhammet, “El-Hurûc Mine'l-Hilâf Kâidesi ve Şâfî Mezhebinde Uygulanması”, *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2020, 3(2), 97-120.
- Beyhaki,Ahmed b. El-Hüseyn, *Şa'abu'l-İman*, Thk.: Abdullali Abdulhamid, Mektebetu'r Ruşd, Riyad 2003.
- Buhuti, Mansur b. Yusuf, *Keşşafu'l-Kına*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Ts
- Buhuti, Mansur b. Yunus, *Şerhi'l-Münteha*, Alemu'l-Kutup, Beyrut 1996.
- Burhani, Burhanuddin Mahmud b. Ahmed, *el-Muhitu'l-Burhani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut ts.
- Burhânî, Muhammed Hişâm, *Seddü'z-Zerâi' fi'ş-Şerîati'l- İslâmiyye*, Matba'atu'r-Reyhanî, Beyrut 1985
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, İrşad Yay., İstanbul 1994.

- Cessâs, Ebu Bekr, Ahmed b. Ali, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk; Muhammed es-Sâdık, Kamhâvî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Ârabî, Beyrut 1985.
- Ceyhan, Semih, "zühhd" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2013.
- Civanoğlu, Ahmet, *Çevre Hukuku'nda İhtiyat İlkesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.
- Cürcanî, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Daru'l-Kitâbi'l-Ârabî, Beyrut 1984.
- Cüveyni, İmâmu'l-Harameyn Abdulmelik b. Abdillah, *el-Burhân fi Usûli'l-Fıkh*, Thk.: Abdulazim ed-Dîb, Dâru'l-Ensâr, 2.b., Kahire 1980.
- Çağrıçı, Mustafa, "zan" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2013.
- Ebu'l-Beka, Eyyüb b. Musa el-Hüseynî, *Külliyattu Ebi'l-Beka*, Nşr.: Adnan Derviş-Muhammed el-Mısri, Müessesetu'r-Risale, 3.bs, Beyrut 1998.
- Ensari, Şeyhu'l İslam Ebu Yahya Zekerıyya b. Muhammed, *Eсна'l Metalib fi Şerhi Ravdi't Talib*, Thk.: Muhammed Tamir, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 2000.
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyauUlumi'd Din*, Daru'l Marife, Beyrut ts.
- Günay, Hacı Mehmet "şüphe" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- Hattab, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Mevahibu'l-Celil*, Daru'l Fıkr, 2. Bs.Beyrut 1398/1978
- Heytemi, Ahmed b. Muhammed *el-Feteva'l-Fıkhıyyetu'l-Kübra*, Daru'l Fıkr, Beyrut ts,
- Hısni Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed b. Abdülmü'min, *Kıfayetu'l-ahyar fi halli gayeti'l-ıhtisar*, Daru'l-Hayr, Beyrut 1996
- İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdillah b. Muhammed, *el-İstizkaru'l-Cami'li Mezahibi Fukuhai'l-Emsar*, Thrc: Salim Muhammed Ata- Muhammed Ali Muavvad, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000
- İbn Abdisselam, Sultanu'l Ulema İzzuddin Abdulaziz b. Abdusselam, *Kava'idu'l Ahkam fi Mesalihi'l Enam*, Thk.: Mahmud b. Et-Telamid, Daru'l Me'arif, Beyrut ts.

- İbn Abdisselam, Sultânu'l-Ulemâ İzuuddîn Abdulazîz b. Abdusselâm, *Şeceretu'l Me'ârifî ve'l-Ahvâli ve Sâlihi'l-A'mâli ve'l-Akvâl*, Thk.: Ahmed Ferîd el Mezîdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulaziz, *Reddu'l-Muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr li't-Tıbâ'a, Beyrut 2000.
- İbn Aşur, Muhammed Ettahir b. Aşur, *Makasidu's- Şeri'ati'l-İslamiyye*, Thk.: Muhammed Ettahir el-Misavi, Daru'n-Nefais, 2. Bs. Amman/Ürdün 2001
- İbn Faris, Ahmed b. Faris, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa*, Thk: Abdusselam Muhammed Harun, İttihadu'l-Kutubi'l-'Arabi, b.y.y., 2002.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali Askalani, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki-Muhibbuddin el-Hatib, Daru'l Ma'rife, Beyrut 1379/1959.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadîs Kahire 1984.
- İbn Kudema, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed el-Maksidi, *el Muğni*, Dar'ul Fikr, Beyrut 1985.
- İbn Nuceym, Zeyn b. İbrahim b. Muhammed, *el Bahru'r Raik Şerhu Kenzi'd Dekaik*, Daru'l Ma'rife, Beyrut ts.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut ts.
- İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'* thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İbn Recep, Zeynuddin Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Şihabuddin b. Ahmed eel-Hanbeli, *Cami'ul-'Ulumi ve'l-Hikem*, Daru'l Ma'rife, Beyrut 1995.
- İbn Rüşd, Ebu'l Velid, Muhammed b. Rüşd *el-Hafid, Bidayeti'l Müçtehid ve Nihayetu'l Muktasid*, Tsh.: Halitel Attar, Daru'l Fikr, Beyrut 1995.
- İbn Teymiyye, Şeyhu'l-İslam Takyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulhalim, *Mecmu'u Fetava'ibn Teymiyye*, Er-Riasetu'l-Amme li'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İfta, Riyad, 1978.

- İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk.: Ali Muhammed el-Bicavi, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut Ts.
- İbnu'l Kayyim, el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub, *İ'lamu'l-Muvakkuin*, Daru'l-Cil, Beyrut 1973.
- İbnu's Subki, Tacuddin Abdulvehhab b. Ali, *el İbhac Şerhu'l Minhac*, Thk. Heyet, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 1984.
- İbnu's Subki, Tacuddin Abdulvehhab b. Ali, *el-Eşbah ve'n-Nezair*, Thk.: Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Avad, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- İlyas Belkâ, *el-İhtiyât: Hakikatuhû ve Hücciyetuhû ve Ahkâmuhû ve Davabituhû*, Müessesetu'r Risâleti Nâşirûn, Beyrut 2003.
- Kaçak, Nazif, *İhtiyati Haciz*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *el-Furûk*, Alemu'l-Kütüb, Beyrut ts.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *ez-Zahira*, Thk.: Muhammed Hacci, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1994.
- Karaman, Hayrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Dip Yayınları, Ankara 2020.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Senâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Dâru'l-kutubi'lilmiyye, Beyrut 1986.
- Köse, Saffet, *Fıkhi Mezhepler*, Yazıgen Yayıncılık, İzmir 2016.
- Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2012.
- Kurtubi, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kurân*, Thk.: Ahmed el Berdûnî-İbrâhim Atfiş, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2.b., Kahire 1964.
- Kusa, Abdusselam Yahya Dip, *Şâfiî Mezhebinde Evlilik ve Boşanma Meselesinde İhtiyat Kuralı*, (Doktora Tezi), Mısır 2018.
- Merdavi, Alaattin Ebu'l- Hasen Ali b. Süleyman, *el-İnsaf*, Daru'l-İhyai't Turasi'l-Arabi, Thk: Muhammed Hamid el-Faki, Beyrut ts.
- Meydani, Abdulğani, *el-Lübab fi Şerhi'l Kitap*, Thk.:Mahmud Emin en-Nevevi, Daru'l Kitabi'l-Arabi, Beyrut ts.

- Münavi, Muhammed Abdurrauf, *et-Tevkif 'ala Muhimmati't-Tearif*, Thk.: Muhammaed Rıdvan ed-Daye, Daru'l-Fikr, Dımaşk 1989.
- Münavi, Muhammed Abdurrauf, *Feydu'l-Kadir*, Nşr.: Ahmed Abdusselam, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Müslim, Sahîhu Müslim, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- Nemle, Abdulkerim b. Ali b. Muhammed, *El-Mühezzeb fi İlm Usuli'l-Fikhi'l-Mukaren*, Metebetü'r-Rüşd, Riyad 2018.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el Mecmu' Şerhu'l Muhazzeb*, Thk.: Mahmud Matruhi, Daru'l Fikr, Beyrut 1997.
- Râzî, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- Remli, Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *Ğayetu'l-Beyan Şerhu Zeydi'bni Raslan*, Daru'l Ma'rife, Beyrut ts.
- Öğüt, Salim, "Taharet" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- Özen, Şükrü, "Hilâf" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998
- Pala, Ali İhsan, *İslam Hukukunda İhtiyat İlkesi*, Fecr Yayınları, Ankara 2009.
- Pala, Ali İhsan, *İslam Hukuk Metodolojisinde Emir ve Nehyin Yorumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.
- Pehlivan, Zuhâl, *Hanefî Mezhebinde İhtiyat Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2011.
- Sem'ani, Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed, *Kavati'ul-Edilleti fi'l-Usul*, thk: Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Semai, Muhammed Ömer, *Nazariyyetu'l-İhtiyâti'l-Fikhî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2007.
- Serahsi, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *Usulu's-Serahsî*, Thk.: Ebu'l-Vefâ elEfgânî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- Serahsi Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, 1.b., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1980.
- Sinanoğlu, Mustafa, "İbadet" maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1999.

- Sinanoğlu, Mustafa, “İlham” maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000.
- Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebu Bekr, *el-Eşbah ve'n-Nazar*, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 1983.
- Şâfîî, Muhammed b. İdris, *el Um*, Thk., Rifat Fevzi, Abdulmüttalib, Daru'l Vefa, Mısır 2011.
- Şâfîî, Muhammed b. İdris, *er Risale*, Thk.: Ahmed Muhammed Şakir , Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut ts.
- Şatıbi, İbrahim b. Musa, *el-Muvafakat fi Usali's-Şeri'a*, Thk.: Abdullah Dıraz, el-Mektebetu't-Ticariyyetu'l-Kübra, Kahire ts.
- Şevkani, Muhammed b. Ali, *İrşadu'l- Fusul*, Thk., Ebu Mus'ab Muhammed Said el-Bedri, Daru'l- Fikr, Beyrut 1992.
- ŞîRâzî, Ebu İshak, *el-Me'unetu fi'l-Cedel*, Thk.: Ali Abdulaziz Umeyrini, Cem'iyyetu İhyai't-Turasi'l-İslami, Kuveyt, 1986.
- ŞîRâzî, Ebu ishak İbrahim b. Ali, *Şerhu'l-Luma'*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2.bs., Beyrut 2003.
- Şirbini, el-Hatib Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-Muhtac*, Daru'l-Fikr, Beyrut ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1988.
- Tahtavi, Ahmed b. Muhammed, *Haşiye 'ala Meraki'l FelahŞerhi Nuri'l İzah*, el Matbau'l Kübra el Emriyye, Kahire 1900.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa, *es-Sunen*, thk: Ahmed Muhammed Şakir ve başkalrı, Daru İhyai't Turasi'i Arabi, Beyrut ts.
- Uludağ, Süleyman, “Vera” maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2013.
- Vahidi, Ebu'l Hasan *Esbabu'l Nuzul*, Çev; Necdet Çağıl, Necati Tetik, Ketebe Yayınları, 4. b., İstanbul ts.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Fasık” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XII.

Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Bahadır, *el-Bahru 'l-Muhit*, Thk.: Teysir Faik Ahmed Mahmud, Vezaretu'l-evkaf ve'ş-Şu'uni'l-İslamiyye, 2.bs., Kuveyt 1985.

Zeydan, Abdulkerim, *el- Vecîz-u fi Usûli'l- Fıkh*, Beyrut ts.



**ÖZGEÇMİŞ**

<b>Kişisel Bilgiler</b>	
Adı Soyadı	Burhan DEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi	
<b>Eğitim Durumu</b>	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
<b>İş Deneyimi</b>	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
<b>İletişim</b>	
E-posta Adresi	
<b>Tarih</b>	